

**Записки
з ономастики**

Збірник наукових праць

Випуск 27

Opera
in onomastica
Fascicullum XXVII

*ЧЛЕН-КОРЕСПОНДЕНТ НАН УКРАЇНИ
КАРПЕНКО ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(29.09.1929–10.12.2009)*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Universitas Nationalis Odessae

НА ПОШАНУ
Юрія Олександровича Карпенка
(до 95-річчя з дня народження)

Записки
з ономастики
Збірник наукових праць
Випуск 27

Opera
in onomastica
Fascicillum XXVII

Видавничий дім
«Гельветика»
Одеса
2024

УДК 801.311/.313(066)

Засновник: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Видання започатковано доктором філологічних наук, професором, членом-кореспондентом
НАН України Юрієм Олександровичем Карпенком у 1999 році

Редакційна колегія:

д-р філол. наук О. Ю. Карпенко (відп. редактор)
д-р філол. наук Т. Ю. Ковалевська (заст. відп. редактора)
д-р філол. наук В. Ю. Неклесова (відп. секретар)
канд. філол. наук Г. В. Ткаченко (відп. секретар)
д-р філол. наук Н. О. Бігунова
канд. філол. наук О.М. Братель
д-р філол. наук С. О. Вербич
д-р філол. наук О. А. Войцева
д-р пед. наук Н. Ю. Голубенко
д-р філол. наук Т. І. Домброван
д-р філол. наук І. М. Колегаєва
д-р філол. наук Н. С. Колесник
д-р філол. наук Н. В. Кондратенко
д-р філол. наук Т. М. Корольова
д-р філол. наук Н. О. Кравченко
канд. філол. наук Т. І. Крупеньова
д-р філол. наук З. О. Купчинська
канд. філол. наук О. А. Лимаренко
д-р філол. наук Г. П. Лукаш
д-р філол. наук О. П. Матузкова
д-р філол. наук І. Б. Морозова
д-р філол. наук С. М. Пахомова
д-р філол. наук Н. В. Петлюченко
д-р філол. наук М. М. Торчинський
Prof. Gabrielle Le Tallec-Lloret
Prof. Gergana Petkova
Prof. Mariana Parzulova

УДК 81'373.21:81'373.611

DOI 10.18524/2410-3373.2024.27.315667

Святослав ВЕРБИЧ*Інститут української мови НАН України
м. Київ, Україна***Sviatoslav VERBYCH***Ukrainian Language Institute of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine***КАЧУБЕЇВ – КАЧИБЕЇВ –
ГАДЖИБЕЙ ... ОДЕСА: ЕТНІЧНА
ІСТОРІЯ РЕГІОНУ, ВІДОБРАЖЕНА
У ВАРІАНТНИХ НАЗВАХ МІСТА****KACHUBEIV – KACHIBEIV –
HAJIBEY ... ODESA: THE ETHNIC
HISTORY OF THE REGION,
REFLECTED IN VARIANT NAMES OF
THE CITY****ABSTRACT**

Introduction. *The history of the modern oikonym Odesa dates back to the end of the 18th century. At that time, the coast of the Black Sea from the Southern Bug to the Dnieper became part of the Russian Empire after another Russo-Turkish war of 1787–1791. However, the history of this settlement is much older. One of its sources is the numerous variant names of this city recorded in various texts. A special study of these onyms makes it possible to find out important linguistic and historical information that is closely related to the corresponding ethnic picture in the specified region before 1794.*

The aim of the study. *The author carried out a structural-semantic and etymological analysis of the creative stems of the historical variants of the modern oikonym Odesa: Kachubeyiv, Kachybeyiv, Kochubiyiv, Hojabey, Adzhibey, Yeni Dunya, Hajibey, Odesa. The connection of the specified names with the corresponding stages of the ethnic history of the studied region is traced.*

Object of study *is historical variants of the modern oikonym Odesa: Kachubeyiv (Kaczubyeyiow), Kachybeyiv (Caczibieow, Caczyebeyow), Kochubiyiv (Kochubiev), Hocabey (Hocabey, Hojabey), Adzhibey, Yeni Dunya (Yeni Dünya), Hajibey, Odessa.*

Research methods. *A descriptive method was used to analyze the specified historical variants of the oikonym Odesa (their word-forming structure was described); the comparative-historical method, employing which the creative foundations of the specified names are characterized in a diachronic aspect; reception of etymological analysis (the etymons of the corresponding oikonym variants are determined).*

Research results. *The author established that the earliest settlement on the site of modern Odessa was called Istrion < *Istrian < *Istrians (< gr. 'Ιστριανοί) – ‘people from the shores of Istria or from Istria’. Later names of Odesa are documented in the Late Middle Ages and Modern Times and are associated with the Tatar-Turkish era in the Northern Black Sea region: Kachubeyiv / Kachybeyiv, Hajibey / Ajibey and Yeni Dunya. The name Kachubeyiv / Kachybeyiv is based on the name of the Tatar military leader Kachubey (Kochubey) / Kachybey (Kochybey), decorated with the possessive suffix -iv (< еѵ) under the influence of the corresponding East Slavic oikonyms. The change of the earlier oikonymous variants of Kachybey (Kochybey, Kodzybej) to Hajibey (in Russian sources – Hajibey) took place under the influence of two-basic anthroponyms common in Turkic nouns with the first component Haji- (Russian phonetic variant of Haji-) < arab. Hādži ‘pilgrim’. The name Yeni Dunya (Yeni Dünya) is associated with the fortress that the Turks built on the site of a previous fortification. Translated from Turkish Yeni Dünya – New World. The modern name Odesa arose from the fashion for ancient Greek names in the Northern Black Sea during the reign of Catherine II, as a result of which the city was transferred to the ancient name Οδησσοῦς. The last name is obviously related to the similar name of the former Greek colony Odysos (Ordessos) near the Tyligul estuary.*

Conclusions. *On the basis of the historical-linguistic analysis of the variant names Kachubey (Kaczubyeiow), Kachybey (Caczibieow, Caczyebeyow), Kochubiyiv (Kochubiev), Hocabey (Hocabey, Hojabey), Adzhibey, Yeni Dunya (Yeni Dünya), Hajibey, Odesa, the history of this ancient settlement is traced, reflected in the corresponding oikonyms.*

Keywords: *anthroponymic stem, ethnic history, oikonym, oikonym variants, phonetic and lexical adaptation.*

ВСТУП

Історія сучасного ойконіма *Одеса* сягає кінця XVIII ст., коли після чергової російсько-турецької війни 1787–1791 рр. узбережжя Чорного моря від Південного Бугу до Дніпра ввійшло до складу Російської імперії. Закономірним наслідком цього завоювання стало те, що в 1794 р. на місці татарсько-турецького міста-фортеці *Хаджибей* указом Катерини II було закладено нове місто з морським портом, яке назвали *Одесою*. Ця історична дата не підлягає сумніву, але її не можна вважати такою, що започатковує міське поселення на цьому місці. Його історія значно давніша. Одним із її джерел є численні варіантні назви цього міста, зафіксовані в різноманітних текстах. Спеціальне дослідження цих онімів дає змогу з'ясувати важливу мовно-історичну інформацію, що тісно пов'язана з відповідною етнічною картиною в зазначеному регіоні до 1794 р.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснити структурно-семантичний та етимологічний аналіз твірних основ історичних варіантів сучасного ойконіма *Одеса*: *Качубеїв, Качибеїв, Кочубіїв, Годжабей, Аджибей, Єні Дуня, Гаджибей, Одеса*. Простежити зв'язок указаних назв із відповідними етапами етнічної історії досліджуваного регіону

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історичні варіанти сучасного ойконіма *Одеса*: *Качубеїв (Kaczubyeiow), Качибеїв (Caczibieow, Caczyebeyow), Кочубіїв (Kochubiev), Годжабей (Hocabey, Hojabey), Аджибей, Єні Дуня (Yeni Dünya), Гаджибей, Одесса*.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для аналізу зазначених історичних варіантів ойконіма *Одеса* застосовано описовий метод (описано словотвірну структуру наведених варіантів); порівняльно-історичний метод, за допомогою якого схарактеризовано твірні основи вказаних назв у діахронному аспекті; прийом етимологічного аналізу (визначено етимони відповідних ойконімних варіантів).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Заглиблення в передісторію *Одеси-Хаджибея*, тобто в часи до 1794 р., дає змогу пересвідчитися, що урбанізаційні процеси в цьому регіоні тривали, починаючи із VI ст. до н. е., періоду давньогрецької колонізації Північного Надчорномор'я. Після значної перерви, у Пізньому Середньовіччі, починається нова – татарська (ногайська) доба в історії цього поселення, на зміну якій у XVIII ст. приходять турецький (османський) період. І лише з кінця XVIII ст. тут утверджується Росія. З огляду на це, очевидно, варто погодитися з істориком О. Середою, що дата зміни назви певного населеного пункту зазначеного регіону після російсько-турецьких воєн є лише датою перейменування поселення з давнішою історією, а не його заснування (Середя, 2009б: 71).

Як уже було зазначено, передісторія м. Одеси сягає VI ст. до н. е., коли в цій місцевості було давньогрецьке поселення *Істрион*, яке в III–IV ст. знищили кочовики (SG VII: 378), очевидно, гуни, які прийшли в степи Північного Надчорномор'я з Волзько-Уральського межиріччя. За свідченням істориків, упродовж десяти століть тут була пустка (там само). У середині XIII ст. степові простори між Дніпром, Південним Бугом і Дністром потрапляють до складу Золотої Орди (Верменич, 2010: 525; Войтов, 2012: 4). І вже фактично через 100 років у XIV ст. у цій же місцевості ногайські татари, що перебували під владою кримських ханів Гіреїв (Кримський, 1930: 152), збудували тут невелику фортецю *Хаджибей* або *Коджибей* (SG VII: 378).

Щодо первісної назви поселення *Істрион*, то в її основі, безперечно, гідронім *Істр* (гр. Ἰστρος) – назва Нижнього Дунаю (VIII–V ст. до н. е.). Пор. ще свідчення XII ст.: «пребрѣдше Исѣтру наречемыи Дунаи» (СГУ: 188). Тут, однак, постає кілька питань: цей давній *Істрион* був розташований саме на території сучасної Одеси і чи така первинна форма назви цього давньогрецького поселення? За свідченням Геродота, греки-мілетяни заснували свою колонію *Істрію* (Ἰστρίη) на західному узбережжі Чорного моря, у місці впадіння в нього Дунаю (Стрижак, 1988: 195–196). З огляду на це згаданий *Істрион* – це, найімовірніше, фонетично змінена форма від **Істриан* < **Істриани* (< гр. Ἰστριανοί) – ‘вихідці з берегів Істру або з Істрії’ (там само). Щодо другого питання, то історики та археологи під час розкопок у центрі міста виявили рештки давньогрецьких поселень V–III ст. до н. е. й ототожнюють їх із двома давніми гаванями – *Істрианською* та *Ісіякською* (*Асіякською*) (Верменич, 2010: 524; див. ще: ЄС 42: 726).

Пізніші назви *Одеси* задокументовані в період Пізнього Середньовіччя й Нового часу. Їхні історичні форми: 1415 р. – *Kaczubyeiow* (Ю: 35), 1442 р. – *Saczibieow* (Ю: 36), 1469 р. – *Saczubeuow* (Михайловський 2012: 127); 1545 р. – до *Кочубиева* (Торгівля: 72), 1564 р. – *Saczibieiw* (Грушевський, 1894: 26), 1578 р. – *Качибеево городище* (Гончарук, 1997: 14), 1599 р. – на *Koczubieui* (Ю: 38); 1647 р. – *Saczubeu* (Луняк, 2013: 59), 1-ша пол. XVII ст. – *Koczubi H[orodok]* (Дашкевич, 2016: 135); 1708 р. – *Koçubeu* (Середа, 2009а: 230), 1765 р. – *Носабей* (Середа, 2015: 243), 1770 р. – крепости *Аджибейской* (Гончарук, 1997: 26), 2-га пол. XVIII ст. – *Yeni Dünya* (Середа, 2009б: 70), 1779 р. – *Годжабей* (Сапожников, 1999: 29), 1788 р. – близ *Гаджибея*, из города *Аджибея* (Гончарук, 1997: 34), 1795 р. – *Одесса* (Россия: 459), ...*Одесса* татарами *Гаджибей* именованный (Гончарук, 1997: 66); 1818 р. – вь *Одессе* (Джерела: 92); 1946 р. – *Одеса* (АТП: 368).

З наведеного переліку бачимо, що наступною, значно пізнішою в часі назвою сучасної *Одеси* є *Качубеїв* / *Качибейїв*. Її дериваційна структура відображає східнослов'янську словотвірну адаптацію (суфікс *-ів* < *-ев*)

тюркської антропонімооснови *Качубей / Качибей*. Історик О. Серeda зазначає, що *Качибей* – це стара, доосманська назва Одеси (Серeda, 2009б: 69). На думку Д. Ідрісова, засновником поселення з такою назвою був ханський темник *Качибей (Кочубей)* – один із трьох ханських воєначальників, військо яких розбив литовський князь Ольгерд у битві на Синіх Водах у 1362 р. (Ідрісов, 2019: 100–101). На давність назви *Качибей* указує і похідний топонім *Качибейв маяк*, відзначений у цій місцевості в XVI ст. (ЭС 42: 726).

З інших історичних праць дізнаємося, що одним із тих трьох татарських воєначальників («отчичи и дедъчи Подольской земли»), військо яких у 1362 р. розбив на Синіх Водах Великий литовський князь Ольгерд, був *Хаджибей*. І саме його володіння пов'язують із поселенням на місці сучасної Одеси (Михайловський, 2021: 58). Знаний український історик Я. Дашкевич уважав, що м. *Хаджибей* було центром так званої держави *Хаджибея* на приморській території тогочасного «великого Поділля» (Дашкевич, 2016: 63). Очевидно, що після перемоги Ольгерда над згаданими татарськими темниками влада Великого литовського князя поширюється і на Північне Надчорномор'я, зокрема й на м. *Качибей (Хаджибей)*, яке в XIV ст. стає опорним пунктом Литовсько-Руської держави на узбережжі Чорного моря. Тут було облаштовано значний порт для експорту зерна (Гончарук, 2020: 138). Однак це місто-порт у сфері литовсько-руського (українського) впливу перебувало недовго, приблизно 100 років, оскільки у 80-х роках XV ст. литовців витіснили із цього регіону татари кримського хана Менглі-Гірея (Дашкевич, 2016: 250). Отже, згідно зі свідченнями істориків, письмово зафіксована назва сучасного м. *Одеси*, починаючи з 1-ї чверті XV ст., пов'язана з ім'ям татарського темника (воєначальника) *Качубея / Качибея*. Саме таку антропонімооснову підтверджують історичні словоформи впродовж більше ніж трьохсот років – з поч. XV ст. і аж до 2-ї пол. XVIII ст., коли джерела фіксують уже форму *Годжабей* (див. вище). Таким чином, немає підстав формою *Хаджибей* уважати первинною для аналізованого ойконіма. Постає, проте, питання про встановлення первинності / вторинності фонетичних варіантів *Качубей*

(*Кочубей*) і *Качибей* (*Кочибей*). Найраніша історична фіксація досліджуваної назви – *Kaczubyeiow* (див. вище) < *Kaczubej* дає підстави вважати первинною саме форму *Кочубей*. Щодо форми *Качубей*, то вона, очевидно, виникла вже на східнослов'янському ґрунті внаслідок фонетичної адаптації: тюрк. *o* часто передавали східнослов'янським *a* (Гулієва, 1975: 16). Генетично тюркське ім'я *Кочубей*, поширене переважно в кримських татар і турків (пор. сучасне кр.-тат. прізвище *Кочубей*; Ибрагимова: 58), містить дві основи – *Кочу-* і *-бей*. Першу дослідники пов'язують із тюрк. прикметником *küçü* 'малий, маленький', а другу – з іменником *bej* 'бек, дворянин, князь' на позначення титулу особи знатного походження (Баскаков, 1979: 125; Унбегаун, 1989: 293; Дзира, 2021: 56). Знаний тюрколог М.О. Баскаков зазначав, що апелятивну словосполуку *küçü bej* турки і кримські татари вживають, звертаючись до неповнолітнього сина князя, бека (Баскаков, 1979: 126). Щодо варіанта *Качибей* > *Качибейв* (див. вище *Saczibieow*), то він, так як і *Качубей* < *Кочубей*, постав унаслідок фонетичної адаптації тюркської форми *Кочибей* на східнослов'янському ґрунті. Своєю чергою, форму *Кочибей* можна вважати варіантною до *Кочубей* з огляду на те, що тюрк. *ü* (*küçü*) у східнослов'янському мовному середовищі могло передавати, крім сполучення літер *ou* та літери *ю* (Халимоненко, 2010: 221), також і літеру *і*, наприклад: укр. *ізіум*, рос. *изюм* < тур. *üzüm* (ЕСУМ 2: 293).

У контексті лінгвістичного аналізу тюркських антропонімів *Кочубей* / *Кочибей* варто прокоментувати невдалу спробу деяких істориків українізувати першу задокументовану форму *Kaczubyeiow* як *Кочубійв* (дет. про це див у: Гончарук, 2020: 135), пор. відповідно фіксацію 1545 р. – до *Кочубиева* (див. вище). Ця версія лінгвістично безпідставна, оскільки, по-перше, абсолютна більшість історичних словоформ цієї назви впродовж кількох століть, як уже йшлося, засвідчує саме антропонімооснову *Качубей* (*Кочубей*) / *Качибей* (*Кочибей*) (пор. ще відповідні укр. антропоніми: ст.-укр. *Кочубей*, 1649 р. (Ковальчук: 121), суч. укр. *Кочубей* (Новикова: 427; Редько 1: 529)), що має переконливу етимологію на тюркськомовному ґрунті. По-друге, форма

Кочубіїв пізніша, відзначена в 1-й пол. XVI ст., що, з огляду на її ізольованість, свідчить про фонетично-словотвірну адаптацію генетично неслов'янської назви на ґрунті української мови. Схоже явище демонструє і ойконім *Кочубіїв* Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.: 1534 р. *Kormilcz alias Kaczubijow*, 1552 р. – *Kaczubijow* (Крикун, 2011: 215), 1581 р. – *Koczibijów* (Pułaski, 1906: 163); 1765 р. – *W Kociubijowie* (АЮЗР V/2(1): 150); 1864 р. – *Кочубієво* (ОАНС: 193).

Із 2-ї пол. XVIII ст. письмово засвідчено варіантну назву *Годжабей* (*Hocabey*; див. вище; тюрк. *с* (*ç*) – слов'янське *дж*) з пізнішими формами *Гаджибей* і *Аджибей*. Пізні фіксації словоформ із початковим *Г-* (*Н-*), порівняно з формами із задньоязиковим *К-* (*С-*), дають підстави вважати їх фонетично вторинними до назви *Качибей* (*Кочибей*). На це, зокрема, вказує і варіантність цих назв, засвідчена в письмових джерелах: *Chadzybej* al. (albo) *Kodzybej*, XIV ст. (SG VII: 378). На підтвердження вторинності форми *Хаджибей* щодо *Качибей* указує також факт називання темника *Качибей* *Хаджибей* у пізніших документах (Ідрісов, 2019: 103). На мою думку, трансформація більш ранньої назви *Качибей* (*Кочибей*, *Kodzybej*) у *Гаджибей* (у рос. джерелах – *Хаджибей*) відбулася під впливом поширених у тюркському іменникові двоосновних антропонімів із першим складником *Гаджи-* (рос. фонетичний варіант *Хаджи-*) < араб. *Hādži* ‘паломник’ (Гафуров, 1987: 202). Пор., наприклад, генетично тюркські імена, відзначені на теренах Росії, зокрема на Кавказі: *Хаджимурат*, *Хаджимуса*, *Хаджимырза*, *Хаджисейит*, *Хаджитемир* та ін. (Баскаков, 1979: 116). З огляду на викладене пояснення вторинної щодо *Качибей* назви *Гаджибей* (*Хаджибей*) як трансонімізованої форми антропоніма *Бей-Хаджі* (*Хаджі-Бей*), який начебто належав засновникові тутешнього укріплення (Лучик, 2014: 358), мало ймовірно. Ізольованою в цьому переліку виглядає назва *Годжабей* (*Hocabey*), у якій фонетична зміна компонента *Гаджи-* > *Гаджа-* > *Годжа-* могла відбутися під впливом співзвучного антропоніма *Годжа* (*Ходжа*) < араб. *Huādža* ‘пан, володар’ (Гафуров, 1987: 205). Щодо варіанта *Аджибей* (див. вище), то він

постав унаслідок відпадиння початкового *Г*- із форми *Гаджибей*. Таке фонетичне явище відображають у російськомовному середовищі власні особові назви *Аджитемир* < *Хаджитемир* < *Hādžitemir*, *Аджубей* < *hadži + bej* (Баскаков, 1979: 45, 116).

Назва *Єні Дуня* (*Yeni Dūnya*) замінила на короткий час попередню (татарську) назву *Гаджибей*, коли турки поширили свій вплив на Північне Надчорномор'я, спорудивши тут нову фортецю. У перекладі з турецької мови *Yeni Dūnya* означала *Новий Світ* (Серета, 2009б: 70) < тур. *yeni* 'новий', *dūnya* 'світ; всесвіт' (ТРС: 922).

І нарешті сучасна назва *Одеса* (так звана імперська дата заснування міста – 1794 р.; Гончарук, 2020: 134–135) в історичних джерелах закріпилася з 1795 р. Важливо відзначити, що татарсько-турецьку фортецю *Качибей* (*Хаджибей*) російські війська захопили в 1789 р. під час російсько-турецької війни 1787–1791 рр. Однак упродовж шести років, до 1795 р., місто зберігало свою тюркську назву: *Одесса* татарами *Гаджибей* именованный (див. вище). Варто погодитися з В.В. Лучиком та його попередниками, які вважали, що ойконім *Одеса* виник за панівною в часи Катерини II модою на давньогрецькі назви в Північному Надчорномор'ї, внаслідок чого на місто було перенесено античну назву 'Οδησσος. Сумнівною, однак, виглядає версія про те, що згаданий давньогрецький онім стосувався античного поселення в околицях Варни (Лучик, 2014: 358) – міста в Східній Болгарії (там, до речі, і досі засвідчено таку назву – *Одесос*). Назва міста *Одеса*, очевидно, пов'язана з аналогічною назвою колишньої грецької колонії *Одиссос* (*Ordessos*) біля Тилігульського лиману (Россия: 457; ЭС 42: 726), яку історики локалізували поблизу давнього *Істриону* (SG VII:378). Пор. із цього приводу ще гідронім 'Ορδησσος – річка в Скіфії, притока Дунаю (ДРС II: 1188). У перекладі з давньогрецької мови 'Οδησσος – це 'великий торговий шлях'. На думку А.О. Скальковського, у цьому місці був склад товарів для торгівлі греків із місцевим населенням (Скальковский, 1850: 398).

ВИСНОВКИ

Структурно-семантичний та етимологічний аналіз варіантних назв міста *Одеси* дав змогу простежити історію цього давнього нп, відображену у відповідних ойконімах, і вможливив такі висновки:

1. Найдавніше поселення, як припускають історики, розташоване на місці нинішньої *Одеси*, мало назву *Істріон*. Очевидно, зазначена назва – фонетично змінена форма від **Істріан* < **Істріани* (< гр. Ἰστριανοί) – ‘вихідці з берегів Істру або з Істрії’.

2. Пізніші назви *Одеси* задокументовані в період Пізнього Середньовіччя й Нового часу і пов’язані з татарсько-турецькою добою в Північному Надчорномор’ї: *Качубеїв* / *Качибей*, *Гаджибей* / *Аджибей* і *Єні Дуня*.

3. Назви *Качубеїв* / *Качибей* відображають у своїй структурі східнослов’янську словотвірну адаптацію (суфікс *-ів* < *-ев*) тюркської антропонімооснови *Качубей* / *Качибей*. Історики пов’язують цю власну особову назву з ім’ям ханського темника (воєначальника) *Качибей* / *Качубей* (*Кочубей*) < тюрк. *kıçı* ‘малий, маленький’ і *bej* ‘бек, дворянин, князь’.

4. Назва *Гаджибей* (у рос. джерелах – *Хаджибей*) – результат трансформації більш ранньої назви *Качибей* (*Кочибей*, *Kodzybej*) під впливом поширених у тюркському іменників двоосновних антропонімів із першим складником *Гаджи-* (рос. фонетичний варіант *Хаджи-*) < араб. *Hādži* ‘паломник’. Форма *Аджибей* постала із *Гаджибей* унаслідок відпадиння початкового *Г-*.

5. Назва *Єні Дуня* (*Yeni Dünya*) турецька, короткий час функціонувала в період активного впливу турків у цьому регіоні, мотивована тур. *yeni* ‘новий’ і *dünya* ‘світ; всесвіт’: ‘Новий Світ’.

6. Назва *Одеса* – результат трансонімізації античної назви Ὀδησος (*Ordessos*), що позначала колишню грецьку колонію біля Тилігульського лиману.

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історико-лінгвістичний аналіз ойконіма *Одеса* та його варіантів розкриває перспективи аналогічного дослідження інших назв нп Одещини з давньою історією, зокрема *Ізмаїл* (*Сміл, Сими́л, Синил, Ізмаїл, Тучков*), *Кілія* (*Лікостомон, Келі, Кілі*)*.

ЛІТЕРАТУРА, ДЖЕРЕЛА

- АТП (1947). Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. Видання перше. Київ: Укрполітвидав.
- Дзира, І.Я. (2021). Тюркські елементи в Реєстрі Війська Запорозького Низового 1756 року. Мовознавчий вісник: зб. наук. праць / гол. ред. Л.В. Шитик. Черкаси. Вип. 31. С. 55–61.
- ДРС (1958). Древнегреческо-русский словарь: около 70000 слов / Сост. И.Х. Дворецкий. Москва: Государственное из-во иностранных и национальных словарей. Т. I–II.
- ЕСУМ (1982–2012). Етимологічний словник української мови: У 7 т. / За ред. О.С. Мельничука. Київ: Наукова думка. Т. 1–6.
- Ибрагимов, В.Ф. (2009). Словарь русско-украинских фамилий тюркского происхождения. Симферополь: ОАО «Симферопольская городская типография».
- Ідрісов, Д. (2019). Невідомі сторінки історії України. Україна і світ. Харків: Фоліо.
- ІО (2002). Історія Одеси / гол. ред. В.Н. Станко. Одеса: Друк.
- Ковальчук (2014). Реєстр Війська Запорозького 1649 року (алфавітний покажчик прізвищ) / Упоряд. к. іст. н. В.Ф. Ковальчук. Київ: ДП «НБУ «Пріоритети»».
- Крикун, М. (2011). Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII століття. Крикун М. Подільське воєводство у XV–XVIII століттях. Статті і матеріали. Львів. С. 155–330.
- Кримський, А.Е. (1930). Тюрки, їх мови та літератури. Les turks, leus langues et littératures. I. Тюркські мови. Київ. Вип. II.
- Луняк, Є. (2013). Козацька Україна XVI–XVIII ст. очима французьких сучасників: хрестоматія. Ніжин: [НДУ ім. Миколи Гоголя].
- Лучик, В.В. (2014). Етимологічний словник топонімів України. Київ: ВЦ «Академія».
- Михайловський, В. (2021). ІСТОРІЯ, МОВА, ГЕОГРАФІЯ: топоніми середньовічного Поділля. Київ: Темпора.
- Новикова, Ю. М. (2007). *Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини*. Донецьк: «Вебер» (Донецька філія).

* Про назву поселення Білгород-Дністровський (колишні *Тіра, Більгородъ, Аспрон, Акджа Кермен, Аспрокастро, Четатя Албе, Монкастро, Маокастро, Маврокастро, Албі Кастрі, Аккерман*) Одеської обл. див.: *Вербич С.О. Тіра – Білгород – Аспрокастро...: етнічна історія регіону, відображена в назвах міста. Записки з ономастики: зб. наук. праць / відп. ред. О.Ю. Карпенко. – Одеса, 2023. Вип. 26. С. 5–22.*

- ОАНС (1867). Общий алфавит наименованиям селений, находящихся под запрещением от 1829 по 1865 год. Санкт-Петербург: тип. Пр. Сената.
- Редько, Ю. (2007). *Словник сучасних українських прізвищ: у 2-х т.* Львів: Наукове товариство ім. Т. Шевченка.
- Россия (2011). *Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. Т. 14. Новороссия и Крым. Природа. Население. Замечательные населенные места и местности* / под ред. В.П. Семенова-Тянь-Шанского. Репринтное изд. Харьков: Сага.
- Сапожников, І.В. (1999). *Хаджибей та Північне Причорномор'я 1780-х років (до 210-річчя штурму Хаджибейського замку)*. Іллічівськ: Елтон-2.
- СГУ (1979). *Словник гідронімів України* / ред. кол. А.П. Непокупний, К.К. Цілуйко, О.С. Стрижак. Київ: Наукова думка.
- Середа, А. (2009а). *Силистренско-очаковскія еялет през XVIII – нач. на XIX в.: Административно-териториално устройство, селища и население в Северозападното Причерноморие*. София: Дио Мира.
- Середа, О. (2009б). Населені пункти Північно-Західного Причорномор'я за османськими джерелами: проблема датування та історичного розвитку. *Чорноморська минушина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України Наук.-досл. ін-ту козацтва Ін-ту історії України НАН України: зб. наук. праць* / відп. ред. О.А. Бачинська. Одеса. Вип. 4. С. 55–72.
- Скальковский, А. (1850). *Опыт статистического описания Новороссийского края. Ч. I. География, этнография и народосчисление Новороссийского края*. Одесса.
- Стрижак, О.С. (1988). *Етніонімія Геродотової Скіфії*. Київ: Наукова думка.
- Торгівля (1990). *Торгівля на Україні XIV – середина XVII століття. Волинь і Наддніпрянина* / відп. ред. М.Ф. Котляр. Київ: Наукова думка.
- ТРС (1977). *Турецко-русский словарь* / А.Н. Баскаков, Н.П. Голубева, А.А. Кямилаева и др. Москва: Русский язык.
- Унбегаун, Б.О. (1989). *Русские фамилии* / пер. с англ., общ. ред. Б.А. Успенского. Москва: «Прогресс».
- Халимоненко, Г.І. (2010). Структура давньотюркських антропонімів (на матеріалі давньоукраїнських літописів). *Актуальні питання сходознавства, славістики, україністики: (Пам'яті Омеляна Пріцака)* / відп. ред. В.В. Лучик. Київ: АПЦ НАУКМА. С. 217–226.
- ЭС (1890–1907). *Энциклопедический словарь: в 86 т.* / Под ред. И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского; изд. Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. Санкт-Петербург: Семеновская Типо-Литография И.А. Ефрона.
- Pułaski, K. (1906). *Szkice i poszukiwania historyczne. Serya trzecia*. Kraków.
- SG (1880–1902). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów Słowiańskich*. Warszawa: Nakł. F. Sulimierskiego, W. Walewskiego. T. I–XV.

REFERENCES

- ATP (1947). *Ukrainska RSR. Administratyvno-terytorialnyi podil na 1 veresnia 1946 roku. Vydannia pershe* [Ukrainian SSR. Administrative-territorial division on September 1, 1946. The first edition]. Kyiv: Ukrpolitvydav. [in Ukrainian].
- AJuZR (1859–1914). *Arhiv Jugo-Zapadnoj Rossii, izdavaemyj komissieju dlja razbora drevnih aktov, vysochajshe uchrezhdennuju pri Kievskom, Podol'skom i Volynskom general-gubernatore* [Archive of South-Western Russia, published by the commission for the analysis of ancient acts, the highest established under the Kiev, Podolsk and Volyn Governor-General]. Kiev: tip. un-ta sv. Vladimira akc. o-va N.T. Korchak-Novickogo. Ch. I–VIII. [in Russian].
- Baskakov, N.A. (1979). *Russkie familii tjurkского proishozhdenija* [Russian surnames of Turkic origin]. Moskva: Glavnaja redakcija vostochnoj literatury izd-va «Nauka». [in Russian].
- Vermenych, Ya.V. (2010). Odesa. *Entsyklopediia istorii Ukrainy / Holova redkol. V.A. Smolii* [Odessa. Encyclopedia of Ukrainian History / Editorial Head. V.A. Smolii]. Kyiv: Naukova dumka. T. 7. S. 525–533. [in Ukrainian].
- Vojtov, A.N. (2012). *Bogopol' – Ol'viopol' – Golta. Vek XVII–XVIII. Letopis' hronologicheskaja. Istoriko-kraevedcheskij ocherk* [Bogopol – Olviopol – Golta. Century XVII–XVIII. The chronicle is chronological. Historical and local history essay]. Pervomajsk; Nikolaev: Samojlov. [in Russian].
- Gafurov, A. (1987). *Imja i istorija: Ob imenah arabov, persov, tadjhikov i tjurkov. Slovar'* [Name and history: About the names of Arabs, Persians, Tajiks and Turks. Dictionary]. Moskva: Glavnaja redakcija vostochnoj literatury izd-va «Nauka». [in Russian].
- Goncharuk, T. (1997). *Istorija Hadzhibeja (Odessa). 1415–1795. Populjarnyj ocherk* [History of Hadzhibey (Odessa). 1415–1795. Popular essay]. Odessa: Astroprint. [in Russian].
- Honcharuk, T. (2020). *Khadzhybei – Odesa: problema urbohenezysu. Narysy z istorii osvoiennia Pivdennoi Ukrainy XV–XVIII st. / za red. O. Repana* [Khadzhibey - Odesa: the problem of urbogenesis. Essays on the history of the development of Southern Ukraine in the 15th–18th centuries / edited by O. Repan]. Kyiv: K.I.S. S. 139–163. [in Ukrainian].
- Grushevskij, M. (1894). *Barskoe starostvo. Istoricheskie ocherki (XV–XVIII v.)* [Bar eldership. Historical essays (XV–XVIII centuries)]. Kiev. [in Russian].
- Gulieva, L.G. (1975). *Slavjanskaja adaptacija tjurkской gidronimii. Uchenye zapiski Azerbajdzhanskogo pedagogicheskogo instituta ruskogo jazyka i literatury im. M.F. Ahundova. Serija XII: Jazyki i literature* [Slavic adaptation of Turkic hydronymy. Scientific notes of the Azerbaijan Pedagogical Institute of Russian Language and Literature named after. M.F. Akhundova. Series XII: Languages and Literature]. Baku. S. 15–20. [in Russian].
- Dashkevych, Ya. (2016). *Ukraina i Skhid / Uporiad. H. Svarnyk, A. Feloniuk* [Ukraine and the East / Editor. H. Svarnyk, A. Felonyuk]. Lviv. [in Ukrainian].
- Dzherela (2013). *Dzherela istorii Pivdennoi Bessarabii (z davnikh chasiv do kintsia XIX st.) / uporiad. O.M. Lebedenko, L.F. Tsyhanenko, H.V. Vietrova ta in* [Sources of the history of Southern Bessarabia (from ancient times to the end of the 19th century) / edit. A.M. Lebedenko, L.F. Tsyganenko, G.V. Vetrova et al.]. Izmail: RVV IDHU. [in Ukrainian].
- Dzyra, I.Ya. (2021). *Tiurkski elementy v Reiestri Viiska Zaporozkoho Nyzovoho 1756 roku. Movoznavchyi visnyk: zb. nauk. prats / hol. red. L.V. Shytyk* [Turkic elements in the 1756

- Register of the Zaporizhzhya Nizovy Army. *Linguistic Bulletin: coll. of science works / chief ed. L.V. Shitik*. Cherkasy. Vyp. 31. S. 55–61. [in Ukrainian].
- DRS (1958). *Drevnegrechesko-russkij slovar': okolo 70000 slov / Sost. I.H. Dvoreckij [Ancient Greek-Russian dictionary: about 70,000 words / Comp. I.H. Dvoretzky]*. Moskva: Gosudarstvennoe iz-vo inostrannyh i nacional'nyh slovarej. T. I–II. [in Russian].
- ESUM (1982–2012). *Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy: U 7 t. / Za red. O.S. Melnychuka [Etymological dictionary of the Ukrainian language: In the 7th volume / Ed. O.S. Melnychuk]*. Kyiv: Naukova dumka. T. 1–6. [In Ukrainian].
- Ibragimova, V.F. (2009). *Slovar' russko-ukrainskih familij tjurkskogo proishozhdenija [Dictionary of Russian-Ukrainian surnames of Turkic origin]*. Simferopol': OAO «Simferopol's'kaja gorodskaja tipografija». [in Russian].
- Idrisov, D. (2019). *Nevidomi storinky istorii Ukrainy. Ukraina i svit [Unknown pages of the history of Ukraine. Ukraine and the world]*. Kharkiv: Folio. [in Ukrainian].
- IO (2002). *Istoriia Odesy / hol. red. V.N. Stanko [History of Odessa / chief ed. V.N. Stanko]*. Odesa: Druk. [in Ukrainian].
- Kovalchuk (2014). *Reiestr Viiska Zaporozkoho 1649 roku (alfavitnyi pokazhchuk prizvyshch) / Uporiad. k. ist. n. V.F. Kovalchuk [Register of the Zaporizhzhya Army of 1649 (alphabetical index of surnames) / Edited by. V.F. Kovalchuk]*. Kyiv: DP «NVU “Prioritytety”». [in Ukrainian].
- Krykun, M. (2011). *Kilkist i struktura poselen Podilskoho voievodstva v pershii polovyni XVII stolittia. Krykun M. Podilsk voievodstvo u XV–XVIII stolittiakh. Statti i materialy [The number and structure of settlements in the Podil Voivodeship in the first half of the 17th century. Krikun M. Podilsk Voivodeship in the XV–XVIII centuries. Articles and materials]*. Lviv. S. 155–330. [in Ukrainian].
- Krymskyi, A.E. (1930). *Tiurky, yikh movy ta literatury. Les turks, leus langues et littératures. I. Tiurksi movy [Turks, their languages and literature. Les turks, leus langues et littératures. I. Turkic languages]*. Kyiv. Vyp. II. [in Ukrainian].
- Luniak, Ye. (2013). *Kozatska Ukraina XVI–XVIII st. ochyma frantsuzkykh suchasnykiv: khrestomatiia [Cossack Ukraine of the XVI–XVIII centuries. through the eyes of French contemporaries: a textbook]*. Nizhyn: [NDU im. Mykoly Hoholia]. [in Ukrainian].
- Luchyk, V.V. (2014). *Etymolohichni slovnyk toponimiv Ukrainy [Etymological dictionary of toponyms of Ukraine]*. Kyiv: VTs «Akademiiia». [in Ukrainian].
- Mykhailovskyi, V. (2021). *ISTORIJA, MOVA, GEOGRAFIJA: toponimy serednovichnoho Podillia [HISTORY, LANGUAGE, GEOGRAPHY: toponyms of medieval Podillia]*. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].
- Novykova (2007). *Novykova Yu.M. Praktychnyi slovozmynno-orfohrafichni slovnyk prizvyshch Tsentralnoi ta Skhidnoi Donechchyny [Practical word-change and spelling dictionary of surnames of Central and Eastern Donetsk region]*. Donetsk: «Veber» (Donetska filiiia). [in Ukrainian].
- OANS (1867). *Obshhij alfavit naimenovaniyam selenij, nahodjashhihsja pod zapreshheniem ot 1829 po 1865 god [General alphabet for the names of villages banned from 1829 to 1865]*. Sankt-Peterburg: tip. Pr. Senata. [in Russian].

- Redko (2007). Redko Yu. *Slovník suchasnykh ukraïnskykh prizvyshch: u 2-kh t.* [Dictionary of modern Ukrainian surnames: in 2 vols]. Lviv: Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka. [in Ukrainian].
- Rossija (2011). *Rossija. Polnoe geograficheskoe opisanie nashego Otechestva. T. 14. Novorossija i Krym. Priroda. Naselenie. Zamechatel'nye naselennye mesta i mestnosti* / pod red. V.P. Semenova-Tjan'-Shanskogo. Reprintnoe izd. [Russia. Complete geographical description of our Fatherland. T. 14. Novorossiia and Crimea. Nature. Population. Wonderful populated places and localities / ed. V.P. Semenov-Tian-Shansky. Reprint edition]. Har'kov: Saga. [in Russian].
- Sapozhnykov, I.V. (1999). *Khadzhybei ta Pivnichne Prychornomoria 1780-kh rokiv (do 210-richchia shturmu Khadzhybeiskoho zamku)* [Khadzhibey and the Northern Black Sea Coast of the 1780s (to the 210th anniversary of the storming of Khadzhibey Castle)]. Illichivsk: «Elton-2». [in Ukrainian].
- SHU (1979). *Slovník hidronimiv Ukrainy* / red. kol. A.P. Nepokupnyi, K.K. Tsiluiko, O.S. Stryzhak [Dictionary of hydronyms of Ukraine / editor. board A.P. Nekupny, K.K. Tsilyuko, O.S. Stryzhak]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Sereda, A. (2009a). *Silistrensko-ochakovskijat ejalet prez XVIII – nach. na HHH v.: Administrativno-teritorialno ustrojstvo, selishha i naselenie v Severozapadnoto Prichernomorie* [The Silistren-Ochakov eyalet in the XVIII - beginning of the 19th century: Administrative-territorial organization, settlements and population in the North-Western Black Sea Region]. Sofija: Dio Mira. [in Bulgarian].
- Sereda, O. (2009b). *Naseleni punkty Pivnichno-Zakhidnoho Prychornomor'ia za osmanskymy dzherelamy: problema datuvannia ta istorychnoho rozvytku. Chornomorska mynuvshyna. Zapysky Viddilu istorii kozatstva na pivdni Ukrainy Nauk.-dosl. in-tu kozatstva In-tu istorii Ukrainy NAN Ukrainy: zb. nauk. prats / vidp. red. O.A. Bachynska* [Settlements of the North-Western Black Sea Coast according to Ottoman sources: the problem of dating and historical development. The Black Sea past. Notes of the Department of the History of Cossacks in the South of Ukraine. Institute of Cossacks Institute of History of Ukraine National Academy of Sciences of Ukraine: coll. of science works / resp. ed. E.A. Bachynska]. Odesa. Vyp. 4. S. 55–72. [in Ukrainian].
- Skal'kovskij, A. (1850). *Opyt statisticheskogo opisanija Novorossijskogo kraja. Ch. I. Geografija, jetnografija i narodoschislenie Novorossijskogo kraja* [Experience in statistical description of the Novorossiysk region. Part I. Geography, ethnography and population calculation of the Novorossiysk region]. Odessa. [in Russian].
- Stryzhak, O.S. (1988). *Etonimiia Herodotovoï Skifii* [Ethnonymy of Herodotus Scythia]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Torhivlia (1990). *Torhivlia na Ukraini KhIV – seredyna XVII stolittia. Volyn i Naddnyprianshchyna* / vidp. red. M.F. Kotliar [Trade in Ukraine from the 14th to the middle of the 17th century. Volyn and Dnipro region / resp. ed. M.F. Kotliar]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- TRS (1977). *Turecko-russkij slovar'* / A.N. Baskakov, N.P. Golubeva, A.A. Kjamileva i dr. [Turkish-Russian dictionary / A.N. Baskakov, N.P. Golubeva, A.A. Kamileva and others]. Moskva: Russkij jazyk. [in Russian].
- Unbegaun, B.O. (1989). *Russkie familii* / per. s angl., obshh. red. B.A. Uspenskogo [Russian surnames / trans. from English, total. ed. B.A. Uspensky]. Moskva: «Progress». [in Russian].

Khalymonenko, H.I. (2010). Struktura davnotiurkskykh antroponimiv (na materialii davnoukrainskykh litopysiv). *Aktualni pytannia shhodoznavstva, slavistyky, ukrainistyky: (Pam'iaty Omeliana Pritsaka)* / vidp. red. V.V. Luchyk [The structure of ancient Turkic anthroponyms (based on the material of ancient Ukrainian chronicles). *Current issues of Oriental studies, Slavic studies, Ukrainian studies: (In memory of Omelyan Pritsak)* / resp. ed. V.V. Luchyk]. Kyiv: APTs NaUKMA. S. 217–226. [in Ukrainian].

JeS (1890–1907). *Jenciklopedicheskij slovar': v 86 t.* / Pod red. I.E. Andreevskogo, K.K. Arsen'eva, F.F. Petrushevskogo; izd. F.A. Brokgauz, I.A. Efron [*Encyclopedic Dictionary: in 86 volumes* / Ed. I.E. Andreevsky, K.K. Arsenyeva, F.F. Petrushevsky; ed. F. Brockhaus, I.A. Efron]. Sankt-Peterburg: Semenovskaja Tipo-Litografija I.A. Efrona. [in Russian].

Pułaski, K. (1906). *Szkice i poszukiwania historyczne. Serya trzecia*. Kraków.

SG (1880–1902). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów Słowiańskich*. Warszawa: Nakł. F. Sulimierskiego, W. Walewskiego. T. I–XV.

АНОТАЦІЯ

Вступ. Історія сучасного ойконіма Одеса сягає кінця XVIII ст., коли після чергової російсько-турецької війни 1787–1791 рр. узбережжя Чорного моря від Південного Бугу до Дніпра ввійшло до складу Російської імперії. Однак історія цього поселення значно давніша. Одним із її джерел є численні варіантні назви цього міста, зафіксовані в різноманітних текстах. Спеціальне дослідження цих онімів дає змогу з'ясувати важливу мовно-історичну інформацію, що тісно пов'язана з відповідною етнічною картиною в зазначеному регіоні до 1794 р.

Мета дослідження. Здійснити структурно-семантичний та етимологічний аналіз твірних основ історичних варіантів сучасного ойконіма Одеса: Качубеїв, Качибейів, Кочубіїв, Годжабей, Аджибей, Єні Дуня, Гаджибей, Одеса. Простежити зв'язок указаних назв із відповідними етапами етнічної історії досліджуваного регіону.

Об'єкт дослідження. Історичні варіанти сучасного ойконіма Одеса: Качубеїв (Kaczubyeiow), Качибейів (Saczibieow, Saczyebeyow), Кочубіїв (Koczubieiv), Годжабей (Hocabey, Годжабей), Аджибей, Єні Дуня (Yeni Dünya), Гаджибей, Одесса.

Методи дослідження. Для аналізу зазначених історичних варіантів ойконіма Одеса застосовано описовий метод (описано їхню словотвірну структуру); порівняльно-історичний метод, за допомогою якого схарактеризовано твірні основи вказаних назв у діахронному аспекті; прийом етимологічного аналізу (визначено етимони відповідних ойконімних варіантів).

Результати дослідження. Установлено, що найдавніше поселення на місці сучасної Одеси мало назву Істріон < *Істріан < *Істріани (< гр. Ἰστριανοί) – 'вихідці з берегів Істру або з Істрії'. Пізніші назви Одеси задокументовані в період Пізнього Середньовіччя й Нового часу і пов'язані з татарсько-турецькою добою в Північному Надчорномор'ї: Качубеїв / Качибейів, Гаджибей / Аджибей і Єні Дуня. В основі назви Качубеїв / Качибейів – ім'я татарського воєначальника Качубея (Кочубея) / Качибея (Кочибея), оформлене присвійним суфіксом -ів (< -ев) під впливом відповідних східнослов'янських ойконімів. Зміна більш ранніх ойконімних варіантів Качибей (Кочибей, Kodzyubej) на Гаджибей (у рос. джерелах – Хаджибей) відбулася під впливом поширених у тюркському іменникові двоосновних антропонімів із першим складником Гаджи- (рос. фонетичний варіант Хаджи-) < араб. Hādži 'паломник'. Назва Єні Дуня (Yeni Dünya) пов'язана із фортецею, яку турки збудували на місці попереднього укріплення. У перекладі з турецької мови Yeni Dünya – Новий Світ. Сучасна назва Одеса виникла за панівною в часи Катерини II модою на давньогрецькі назви в Північному Надчорномор'ї, внаслідок чого на місто було перенесено

античну назву 'Οδυσσος, що очевидно, пов'язана з аналогічною назвою колишньої грецької колонії *Одиссос (Ordessos)* біля Тилігульського лиману.

Висновки. На основі історико-лінгвістичного аналізу варіантних назв *Качубеїв (Kaczubyewow)*, *Качибейв (Caczibiewow, Caczubewow)*, *Кочубіїв (Кочубиев)*, *Годжабей (Nosabeu, Годжабей)*, *Аджибей, Єні Дуня (Yeni Dünya)*, *Гаджибей, Одесса* простежено історію цього давнього населеного пункту, відображену у відповідних ойконімах.

Ключові слова: антропонімооснова, етнічна історія, ойконім, ойконімні варіанти, фонетично-словотвірна адаптація.

Стаття надійшла 25 липня 2024 р.

Інформація про автора:

Святослав ВЕРБИЧ

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України, м. Київ, Україна; e-mail: sviatoverb@ukr.net; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4671-1898>

Note on Contributor:

Sviatoslav VERBYCH

Doctor of Philology, Senior Researcher, Department of the Ukrainian Language History and Onomastics of the Ukrainian Language Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; e-mail: sviatoverb@ukr.net; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4671-1898>

УДК 811.161.2'372.21

DOI 10.18524/2410-3373.2024.27.315668

Наталія Колесник

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Natalia Kolesnyk

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University
Chernivtsi, Ukraine

**ОНИМНИЙ ПОРТРЕТ МІСТА
ЧЕРНІВЦІВ 30-40-Х РОКІВ ХХ СТ.
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВАСИЛЯ
КОЖЕЛЯНКА «СРІБНИЙ
ПАВУК»)**

**AN ONYM PORTRAIT OF
CHERNIVTSI IN 30-40-IES IN THE
TWENTIETH CENTURY (BASED ON
VASYL KOZHELYANKO'S NOVEL
"SRIBNYI PAVUK" ("A SILVER
SPIDER"))**

ABSTRACT

Introduction. In recent decades, Ukrainian onomastics has seen the emergence of an approach that, alongside studying literary onymy as elements of a literary text and defining features of a writer's idiosyncrasy, also considers real onyms recorded in literature as a valuable source for researching the actual onomasticon. This article provides an analysis of the onymic portrait of Chernivtsi in the 1930s and 1940s, based on Vasyl Kozhelyanko's novel *Sribnyi Pavuk* (A Silver Spider).

The aim of the study is to describe the onymic portrait of Chernivtsi as an integral element of the city's linguistic image that is based on Kozhelyanko's novel *Sribnyi Pavuk*.

The object of the study is a number of real names used in the novel that create the linguistic image of Chernivtsi. The subject of the study is the peculiarities of the structure and organisation of the onymic space in the novel as an element of the linguistic landscape of Chernivtsi in the 1930s and 1940s.

Research methods. The purpose of the present paper and the specific character of our data stipulate the use of general scientific methods and approaches (analysis and synthesis, deduction and induction, observation, and generalisation). Among the linguistic research methods, the descriptive method is fundamental, preceded by the inventory and classification of the onymic material. Additionally, traditional linguistic methods such as contextual-interpretational analysis and the comparative method are used.

Research results. The use of real proper names in the analyzed novel as markers of a specific territory and its history, the identity of the language communities residing there, their self-perception, and the status of their languages, among other aspects, has been substantiated. It has been shown that the real proper names in the novel, through their complex interconnections and relationships, together with other linguistic elements, shape the text of the city and its linguistic image. Beyond other functions, these names present the onymic space of Chernivtsi as a linguocultural phenomenon, marking a particular territory and reflecting the cultural and historical memory of its people.

Conclusions. Proper names of the novel that are part of the cultural-linguistic matrix of the city, embodiment of its unique language colouring, help to recreate a certain historical context, display the historical dynamics of the city environment, demonstrate the influence of political changes on the linguistic landscape of the city, and show how these changes shape the sociocultural identity of Chernivtsi dwellers.

Keywords: literary onomastics, proper name, onymic portrait, onymic space, onymic landscape, sociolinguistics, linguocultural studies, urban linguistics.

ВСТУП

Студії з літературної ономастики в українському мовознавстві мають понад піввікову історію, сформовані традиції, серйозне теоретичне підґрунтя, добре методологічне забезпечення і солідну дослідницьку базу. У 80-90 рр. ХХ ст. ця ономастична субдисципліна¹, яку Ю. Карпенко свого часу кваліфікував як багатющу та перспективну царину серед низки інших ономастичних розділів (Карпенко, 2008:15), навіть претендувала на звання одного із найпопулярніших напрямів в українській ономастиці. Одним із доказів багатства та різноаспектності дослідження літературної онімії є постання в Україні трьох ономастичних шкіл, одеської, ужгородської та донецької, які, попри один і той же об'єкт – літературний онім / літературно-художній онім / поетонім². Незважаючи на різні підходи до вивчення згаданого вище об'єкта на рівні мети, предмета дослідження та аспектів наукових пошуків, представники всіх напрямів схиляються до розуміння літературного оніма як специфічної трансформації власної назви, що завжди йменує віртуальний референт і є за своєю суттю персонажонімом, фіктонімом. Отож небезпідставно в літературній ономастиці тривалий час обговорювали доцільність вивчення в її межах реальних власних назв на позначення реальних історичних осіб, реальних географічних назв тощо. Пізніше науковці дійшли згоди, що найменування реальних історичних осіб, реальні топоніми, попри їх збіг із реальними назвами, стають у художньому творі повноцінними персонажонімами і їх не можна ототожнювати з останніми, як, очевидно, не можна ототожнювати художні образи з реальними особами та географічними об'єктами.

ЗДОБУТКИ

З огляду на віртуальний статус позначуваних літературними власними назвами референтів, їх використання для дослідження українського реального

¹ Поширене в західнослов'янській ономастиці трактування літературної ономастики (Šrámek, 1999).

² Кожна зі шкіл навіть послуговується відмінним терміном на позначення об'єкта дослідження, тим самим акцентуючи на суті пропонованого її представниками наукового пошуку в межах літературної ономастики.

онімного простору тривалий час видавалося в ономастиці проблемним, дискусійним. Однак ця здатність літературних творів фіксувати цілі масиви реальної онімії, незважаючи на всі перестороги, віддавна привертала увагу українських лінгвістів та спонукала використовувати їх як одне із джерел вивчення реальної системи називання, для дослідження тенденцій її розвитку. Можемо згадати, зокрема, працю Г. Бучко, яка, вивчаючи давньоримські антропоніми в поетичних творах Івана Франка за мотивами історії Стародавнього Риму, зауважила, що, по-перше, «ці твори відкривають українському читачеві не тільки світ історії та культури великого європейського народу, але й знайомлять з давньоримською реальною антропонімією, її системою, з використанням у тих чи інших поєднаннях окремих компонентів антропонімних формул; по-друге, що українська мова має достатні фонологічні та морфологічні (граматичні) засоби для належного освоєння латинських пропріальних запозичень, до засвоєння яких спричинився своєю творчістю і І. Франко» (Бучко, 2006:35).

Дослідники українського фольклорного ономастикону, характеризуючи його склад, репертуар, варіативність, наявність запозичень, спільні риси з ономастиком сусідів на пограниччі, неодноразово підкреслювали, що він є правдивим відбитком реального ономастикону (Федишинець, 1982; Магрицька, 1997). Зокрема й наші дослідження на матеріалі українського пісенного фольклору засвідчили здатність фольклорного тексту фіксувати народнорозмовний іменник з гідною подиву точністю. Так при зіставленні українського народнопісенного антропонімікону з українським іменником, засвідченим писемними пам'ятками XIV-XVIII ст., виявилось, що в обох 3 жіночі і 9 чоловічих особових імен мають безперервну традицію вживання і належать до десятки найпоширеніших (Колесник, 1998). Це спостереження дало нам підстави висновкувати, що фольклорний ономастикон, з певними уточненнями з огляду на особливості фольклорної комунікації, можна і варто залучати як додаткове джерело вивчення української народно-побутової системи називання.

За складом так званих реальних компонент онімного простору художнього твору нерідко доволі розмаїтий. Одна його частина – це ті оніми, які не беруть безпосередню участь у творенні сюжету, тобто є повноцінними поетонімами. Друга частина – це ті найменування, які опиняються наче поза сюжетом, але письменник використовує конотативну ауру цих назв історичних реалій (людей, подій, топонімів, речей, предметів тощо) для того, щоб викликати в читача бажані асоціації. Третя група реальних онімів, на яку звернули увагу дослідники, – це так звані фонові оніми, завдання яких – досягти реалізму оповіді. Але вважаємо, що, на відміну від літературної ономастики, для якої важливим є цей поділ реальної онімії, з огляду на різні стратегії її використання для реалізації творчого задуму автора, тобто й відмінну функційну навантаженість, для студій з погляду урбанолінгвістики, яка має на меті вивчення образу, мовного портрету, мовного ландшафту як маркерів певної території, це не завжди суттєво.

Отже, в українській ономастиці впродовж останніх десятиліть поряд із вивченням літературних онімів як елементів художнього тексту, які творять сюжет твору, стають яскравим елементом ідіостилу письменника, беруть активну участь у вербальному втіленні художньої концепції твору та в розв'язанні індивідуально-естетичних завдань, виокремилося розуміння реальної онімії, зафіксованої художніми текстами, як джерела досліджень реального ономастикону. І якщо раніше про неї йшлося лише як про додаткове джерело інформації щодо національної системи називання, яке увиразнювало висновки виконаних на іншому матеріалі досліджень, то сьогоднішні тенденції в лінгвістиці, зокрема посилення інтересу до соціолінгвістичних, урбанолінгвістичних студій, спонукають залучати зафіксовану художніми текстами онімію для вивчення мовного ландшафту, мовної мозаїки певної території як такої, що здатна свідчити про моно- чи мультлінгвальність певної спільноти, різний статус різних мов у її межах, різну мовну поведінку її представників, спосіб вираження їхніх мовних переваг та соціокультурної ідентичності тощо.

МЕТА ПРОПОНОВАНОЇ РОЗВІДКИ – описати онімний портрет Чернівців як невід’ємний елемент мовного образу міста на матеріалі роману Василя Кожелянка «Срібний павук». Предмет дослідження — специфіка структури та організації онімного простору роману як елементу чернівецького мовного ландшафту 30-40-х років ХХ ст.

Поставлена мета спонукає залучити в пропонованій розвідці відповідні **матеріали** та **методи** дослідження. Зібраний матеріал складають оніми, що трапилися в романі: усього зафіксовано 254 одиниці онімної лексики, що належать до 4 онімних розрядів. Мета пропонованої розвідки та специфіка фактажу передбачають використання загальнонаукових методів і прийомів (аналізу та синтезу, дедукції та індукції, спостереження, узагальнення). З лінгвістичних методів дослідження базовим є описовий, якому передуватимуть інвентаризація та класифікація онімного матеріалу. Додатково використані традиційні для мовознавства: контекстуально-інтерпретаційний аналіз, тому що йдеться про текстуальний вжиток власних назв, та прийом зіставлення для з’ясування особливостей онімного портрету міста Чернівців, засвідченого романом «Срібний павук». Сукупність названих методів та прийомів гармонує з вектором наукового пошуку пропонованої публікації.

ОБГОВОРЕННЯ

Задекларована терміносполука на позначення обраного для статті об’єкта дослідження – «онімний портрет» міста – не зафіксована Словником української ономастичної термінології, на відміну від терміна «онімний простір», який витлумачено в згаданому словнику як „сукупність власних назв усіх класів, вживаних у мові певного народу в конкретний історичний період для називання реальних, гіпотетичних і фантастичних об’єктів” (СУОТ, 2012:136). Термін «онімний простір», активно використовуваний в українській ономастиці на позначення реальної і уявної онімії, доречний також для дослідження мовного простору міста як протяжності, у якій існує міська комунікація, твориться неповторний код міської культури, реалізовується

складна матриця моделі міста, у цьому випадку – за допомогою власних назв. Однак тлумачення значення слова «портрет», яке містить пояснення: «зображення, опис зовнішності персонажа, загальна характеристика, сукупність характерних рис» (СУМ, 2012:841), теж дає підстави використовувати його для номінації опису, характеристики онімного простору міста на певному етапі його розвитку, міста, яке в тексті аналізованого роману є повноцінним персонажем художньої оповіді.

Щодо жанру роману В. Кожелянка «Срібний павук» (2004), то його сам письменник визначив як ретро-детектив, який здивує «поєднанням іронічного ставлення до найменших подробиць Чернівців 1939 року з несподіваними візіями культур інших країн та народів» (Кожелянко, 2004:4). У творі, за законами постмодернізму, поєднано дві сюжетні лінії. Перша з них – детективна історія із життя Чернівців буремних 1939-1940-х рр., ускладнена любовним трикутником. Її герої – чернівчани *Кароль Штефанчук* та *Гельмут Гартль*, молоді, амбітні місцеві «нишпорки», які, ведучи боротьбу із колоритним злочинним світом Буковини, водночас і несподівано для себе обидва закохуються в *Марію Видатгу*, таємничу іноземку, з особою якої пов'язана друга сюжетна лінія – полювання за тридцятьма срібняками, які Юда отримав за зраду Ісуса Христа. Через те, що містична розповідь про «мандрівку» в часі і просторі цих срібняків до теми пропонованої розвідки не має стосунку, онімів, що її супроводжують, розглядати не будемо.

Зважаючи на те, що йдеться про художній текст, усі оніми першої сюжетної лінії твору, власні назви в їх естетичному використанні, будучи віртуальними за своєю природою, є його органічною частиною та «працюють» насамперед на сам текст роману, творячи неповторний світ письменника. Але одним із повноправних персонажів «Срібного павука», як ми вже згадували, можна вважати Чернівці 30-40-х рр. ХХ ст. Власні назви, засвідчені текстом твору в усьому розмаїтті їхніх взаємозв'язків та взаємостосунків, разом з іншими мовними засобами творять текст міста, його мовний портрет, презентують, попри інші функції, чернівецький онімний простір як

маніфестанта культурно-історичної пам'яті народу, маркер певної території, лінгвокультурний феномен. Власне, підстави для такого розгляду онімійної компоненти художнього тексту дає усталене нині в українській лінгвістиці розуміння тексту як знімку комунікативної системи, репрезентанта загальносистемних властивостей мови, а на соціолінгвістичному рівні потрактоване «передусім як фрагмент конкретної суспільно-соціальної дійсності з визначеними локально-темпоральними межами, заданим соціальним змістом, ціннісними орієнтаціями, прагматичними настановами та мовно-комунікативною компетенцією представників певної спільноти або сфери суспільної діяльності» (Мацько, 2003:225). Соціолінгвісти, хоча класифікації елементів мовного ландшафту³ й досі суперечливі, онімію (насамперед мікротопоніми, годоніми, ергоніми та ін.) небезпідставно вважають обов'язковим маркером певної території та її історії, ідентичності мовних спільнот, що на ній проживають, самототожності й статусу їхніх мов тощо.

Увесь «твір пронизаний ностальгічними мотивами: сам автор, як і головні герої Кароль Штефанчук та Гельмут Гартль, тужить за Чернівцями 1939 року» (Родик, 2008), які називали «то східним Віднем, то маленьким Парижем» (Кожелянко, 2004:137), і, власне, представлена в тексті онімія міста стає маркером цієї території, населеної певною мовною спільнотою, відображає мовний світ міста, маніфестує код культури, зумовлений культурою його містян.

Урбанолінгвісти відзначають, що міський соціум, на противагу сільському, має складнішу стратифікацію, особливо коли йдеться про місто ХХ-ХХІ ст. Різноманітність прошарків міського населення, їхня функційна багатоаспектність творять складну матрицю моделі міста, формують неповторний код його культури та зумовлюють неоднорідність і складність природи міської комунікації. Це, у свою чергу, обумовлює

³ Уживані в українській соціолінгвістиці синоніми до терміносполуки *мовна ситуація, мовна мозаїка* (Белей Л., 2010).

полікомпонентність тексту міста. Його структура складна й неоднорідна. Серед сукупності компонентів, які формують його мовний ландшафт, дослідники одностайно виокремлюють як суттєвий елемент твору художньої літератури про місто та міську онімію (неофіційну усну антропонімію та мікротопонімію, а також офіційну онімію, представлену офіційною антропонімією, мікротопонімією, ергонімією та численними класами хрематонімів). У нашому випадку йтиметься про два компоненти водночас: а саме про онімію, але таку, що є частиною художнього тексту про Чернівці. Зауважимо попередньо, з десяти, виокремлених в українській ономастиці макрокласів власних назв, що складають онімний простір конкретної мови (Вербич, 2008:54), текст міста формують переважно чотири з них, а саме: антропоніми, топоніми, ергоніми і хрематоніми (хоча не заперечуватимемо, що виконувати подібну функцію можуть й інші розряди, зокрема хрононіми, міфоніми тощо), а кількісне співвідношення між ними буде суттєво коливатися від тексту до тексту, від автора до автора, залежно від жанру, стилю, ідіостилю і навіть особи потенційного читача).

Отже, перший з компонентів – антропонімійний, що формує, як правило, з огляду на переважну антропоцентричність будь-якого створеного людиною тексту, ядро онімного ландшафту міста. Як ми вже зазначали вище, головні герої поіменовані *Кароль Штефанчук* та *Гельмут Гартль*. Незважаючи на поширеність у тексті власних назв на їх позначення, трапляються вони в небагатьох варіантах. Неофіційні ситуації маркує вживання переважно особових імен, а неофіційні – двочленні формули «особове ім'я + прізвище» та найменування на прізвище з апелятивом-ідентифікатором, що цілком відповідає традиціям міському узусу: *Уже настала осінь, але позаяк було ще тепло, як улітку, то Кароль з Гельмутом запросили панну Марію у садовий ресторан «Сімоніс»* (Кожелянко, 2004, с. 56). *Після вступу Червоної армії у Чернівці шляхи Кароля Штефанчука і Гельмута Гартля розійшлися* (Кожелянко, 2004, с. 133). *Детективи Штефанчук і Гартль везли потягом у Чернівці з Букарешта впійманого тамтешньою поліцією злого розбійника*

Думітріу Кантеміра (Кожелянко, 2004: 30). Аналізовані антропоніми, на нашу думку, відповідають мовному узусу Чернівців того періоду, інформують про Чернівці як мовно диверсифікований регіон. Функції офіційного найменування, як переконливо засвідчує текст роману, виконує дво-, а не трикомпонентна формула, характерна для офіційної номінації чернівчан вже так званого радянського періоду. Привертає також увагу буковинський повноголосий варіант особового імені *Кароль* (тотожний західнослов'янському *Karol*, на відміну від німецького *Karl* та англійського *Charly*), що маркує, власне, регіональну систему називання. До речі, ще один із варіантів особового імені Кароля Штефанчука *Чарлі* в романі звучить з уст американця, у такий спосіб виконуючи функцію етнічної ідентифікації персонажа-чужинця.

Окрім «чистих» антропонімів, письменник для називання головних героїв уживає найменуваннями, які у своєму складі містять апелятивні дескрипції, що інформують про статус персонажа або його зміну, додатково його характеризують, часом дають оцінку, оскільки за частиною вжитих апелятивів-характеристик, пов'язаних із подіями Другої світової війни, у свідомості потенційних читачів роману впродовж десятиліть сформувалися стійкі конотації. Хочемо зауважити, що така різноманітність номінацій для називання одних і тих же осіб сигналізує також про зміну ідеологічних парадигм на цих теренах упродовж 40-х рр. ХХ ст., підкреслює стрімкість історичних процесів, що відбувалися в Чернівцях, на Буковині, говорить про місто як таке, що випадало тоді, принаймні чернівчанам, як невід'ємна частина Європи. Наприклад: «чорноморець» *Штефанчук* і «алеман» *Гартль* (апелятиви сигнализують про існування в місті різних за етнічним складом буковинських академічних товариств); *чотовий УПА на Волині Кароль Штефанчук* і *справжній націонал-соціаліст Гельмут Гартль, унтерштурмфюрер СС Гельмут Гартль, офіцер СС теноссе Гартль, партайтеноссе Гартль з Чернівців*. Додаткові дескрипції коротко і емко зображують багатоликий чернівецький міський узус, що, попри свою

національну строкатість, був відносно монолітним, але під тиском світової політики розпадається на друзки, що, зрештою, відповідає історичній правді. За цим же принципом використані найменування вподобаної головними героями панни: особове ім'я *Марія*, двочленна формула *Марія Виданга*, а також багатокomпонентні номінації з апелятивним супроводом: *панна Виданга*, *мандрівна Марія*, *оберштурмфюрер СС*, *продавчиня у біжутерійній ятці*, *сержант американської армії*.

Повертаючись до питання національної, культурної строкатості дорадянських Чернівців, хочемо зауважити, що «вдячним» прийомом для її відтворення є використання в романі номінацій не лише головних, але й другорядних, епізодичних персонажів, а також тих, про які лише згадано і які слугують для творення тла оповіді, тобто стають, як то кажуть, частиною чернівецького антуражу. Василь Кожелянко, про що вже йшлося, з почуттям непроминущої любові, з виразною ностальгією творить образ дорогих його серцю дорадянських Чернівців, у яких представники різних націй, філософій, релігій, культур, переплітаючись та доповнюючи одне одного, мирно співіснували, творячи своєрідний чернівецький культурний, історичний і політичний ландшафт: *примар Йон Кантемір*, *начальник чернівецької поліції квестор Болокан*, *шеф кримінального бюро Віктор Попеску*, *секретар квестури поліції пан Гроссаріу*, *слідчий Сільвестріу*, *агент кримінальної поліції Фока*, *таємний агент Гойша*, *командир чоти жандармів сублиєтенант Єпур*, *ад'ютант пана інспектора капітан Ваку*, *фельдфебель Бойчук*, *ректор Чернівецького університету професор Іон Ністор*, *шкільний директор Кампіняну*, *аптекарь Леон Гросман*, *чернівецький ювелір Соломон Ріхтер*, *гендляр Стефан Гаїна*, *кельнер пан Хаїм*, *корчмар Дьордій Клейман*, *головний двірник центральної частини Ясьо*, *буковинський українець кельнер Штефан*, *жид Московіч*, *жид Срулек*, *найнебезпечніший розбійник Чернівців Думітру Кантемір*, *ватажок бандитів Теодор Грібан*, *старий бандит Петруца Єгудеску*, *бандити Белінський і Теодорович*, *злочинець Лео Габор*.

Упадає в око національне розмаїття антропонімів у згаданих вище онімно-апелятивних найменуваннях, яка начебто мимоволі, органічно відтворює тодішню мовну мозаїку Чернівців. Водночас апелятивні дескрипції однозначно й доволі правдиво доповнюють соціально-національну картину буковинської громади. Очікувано важливі посади за часів румунської окупації Буковини обіймають румуни: від примаря (мера) міста, ректора університету, директора школи, начальника поліції до офіцерів жандармерії і т. д. Єдиний (судячи з прізвища *Бойчук*) українець серед поліційних чинів обіймає посаду фельдфебеля, яку у війську вважали нижчим офіцерським чином, принаймні німецькомовних країн та Росії. Очікувано буковинські ювеліри, фармацевти, корчмарі, що було звичним для чернівчан чи не до 80-х рр. ХХ ст., є представниками єврейського народу (*Ріхтер, Гросман, Клейман*). Наведеного переліку антропонімів достатньо, щоб зрозуміти: містяни-українці в 30-40-х рр. ХХ ст., за невеликим винятком купки інтелектуалів, про яких йтиметься далі, належали переважно до нижчих станів чернівецької громади (двірник, кельнер тощо).

На особливу увагу заслуговує особове найменування садгірського корчмаря *Дьордія Клеймана*. Відомий історичний факт, що за описаної в романі доби Садгора була окремим містечком і лише близько 60 років тому стала частиною Чернівців. Незважаючи на близькість до міста, яке було столицею краю і соціальне розшарування населення якого було передбачувано регламентоване політикою Австро-Угорської імперії, Садгора продовжувала жити «по-старосвітськи», її мешканці довго зберігали близький до сільського або характерний для невеликих містечок побут, визначений не державними законами та розпорядженнями, а народними звичаями і традиціями, зокрема й законами співжиття із сусідами. Отож саме садгірський корчмар *Клейман*, як видається, етнічний єврей (прізвище у цьому випадку виконує функцію етнічної ідентифікації), є носієм «буковинізованого» варіанту імені *Георгій – Дьордій* (особове ім'я виконує тут функцію регіонального маркування).

Привернуло також нашу увагу наведене в тексті кримінальне зведення, у якому згадано імена чернівчан, що в їхніх помешканнях було здійснено крадіжки: *Володимир Тарко, Артемізія Добров'яну, Шлойма Катценеленбатен, Регіна Мерлінг*. Ця низка антропонімоформул (української, румунської, єврейської, німецької) є красномовним свідченням етнічної, а отже й мовної різнорідності міста, хоча перед буковинськими грабіжниками усі виявилися однаково «рівними».

У творі згадано також імена чернівецьких інтелектуалів, серед яких трапляються реальні історичні постаті, провідні українські діячі, учасники українського національного руху на Буковині: сенатор *Володимир Залозецький*, журналіст, посол до румунського парламенту *Юрій Сербинюк*, Голова крайового проводу ОУН, журналіст *Сильвестр Никорович*, крайовий провідник ОУН, юрист *Орест Зибачинський*, член Буковинської крайової ексекютиви ОУН, доктор права, *Денис Квітковський*). Політичний вектор цих діячів активно проукраїнський, згадка про них дає можливість зацентувати на тому, що, незважаючи на мультикультурність, Чернівці є столицею етнічно українського краю. І, звичайно, говорячи про місто цього періоду, цілком слушно було згадати імена знакових для міста постатей: *Ольги Кобилянської, Пауля Целяна* та його шкільного друга, поета *Альфреда Гонга*, які і сьогодні є частиною культурної спадщини Чернівців і, як і в першій половині ХХ ст., творять його мовний образ.

Очевидно, що на відміну від сільського іменника, з превалюванням в ньому неофіційних антропонімів (розмовних варіантів особових імен, прізвищ, посесивних найменувань тощо), де прізвища, а тим паче антропонімоформули перебувають на маргінесі, у міському іменнику офіційна антропонімія якщо й не перебуває на першій позиції щодо поширеності, є значно вагомішою.

Варті, на нашу думку, уваги найменування ще двох корінних чернівчан з майже ідентичним прізвищем *Вагнер / Вагнер*, варіанти якого відрізняються лише задньоязиковим *г* та глотковим *г*. Носій першого з них – чернівецький

німець, секретар переселенчої комісії *Рудольф Вагнер* (до речі, історична постать⁴). Носія другого, «знаменитого кишенькового злодійчука, чистокровного українця з Нової Жучки, який з німецької мови знав не більше десятка слів», звати *Фанцьо Вагнер* (Кожелянко, 2004: 122-123). Ця начебто онімна «плутанина», як і у випадку з прізвищем мера *Йона Кантеміра* та найнебезпечнішого розбійника *Чернівців Думітру Кантеміра*, дає письменникові змогу за допомогою мінімальних засобів увиразнити онімний ландшафт Чернівців, його національну колоритність, мультикультурність і злютованість водночас.

Доволі численними в романі, окрім уже згаданих, є найменування історичних осіб. Їхнє використання не має прямого стосунку ані до сюжету, ані, як може видаватися, до онімного портрету Чернівців 30-40-х рр. ХХ ст. Ці імена, за Ю. Карпенком, є антропонімами «заднього плану» та виконують у художньому творі хронотопічну функцію, вписуючи Чернівці того періоду в загальне тло епохи, відповідний часові мовний ландшафт і в такий спосіб інкорпоруючи місто у світову історію. З-поміж зафіксованих у «Срібному павуці» власних назв його часопростір формують антропоніми, асоціативно пов'язані з історією Буковини, вплетеною у світові події до, під час, опісля Другої світової війни: *король Кароль II (Кароль II), цісар Франц-Йосиф, Адольф Гітлер (Адольф, Гітлер), Йосиф Сталін (Йосиф, Сталін), рейхсфюрер СС Гімmlер (Гімmlер), міністр пропаганди Гебелс (Геббельс), маршал Герінг, Рудольф Гесс, міністр закордонних справ Райху фон Ріббентрон (Ріббентрон), амбасадор Райху в Москві Шуленбург, Чемберлен, Бенітто Муссоліні (Муссоліні, дуче), Франсіско Франко (генерал Франко), гангстер Аль Капоне, троцькісти Ягода, Риков і Бухарін, товариш Молотов (В. Молотов-Скрябін), колишній советський посол у Польщі Антонов-Овсієнко, президент кабінету міністрів, патріарх Румунської православної церкви Мирон Крісті, вождь румунського легіону капітан Корнеліу Кодряну, керівник «Фронту*

⁴ У «Візіях після тексту» у кінці книги можна побачити його світлини.

національного відродження» Джюреску, посол Румунії в Москві домнул Г. Давілеску, лідер букарештської секції «Залізної гвардії» Мірча Еліаде та ін. Для номінації згаданих осіб Василь Кожелянко використовує прізвища, особові імена та антропонімоформули *особове ім'я + прізвище*, інколи супроводжуючи їх апелятивом-ідентифікатором. Власне, згадка в цьому переліку про Мірчу Еліаде як очільника антикомуністичної, ультранаціоналістичної і антисемітської партії, що діяла в Румунії в 20-40-х рр. ХХ ст., а не як про відомого значно меншому загалові інтелектуала, релігієзнавця, філософа, дослідника міфології, переконує, що метою введення в текст цих власних назв було відтворення політичного портрету епохи, описаної в ньому, частиною якої, звичайно, були і любі серцю письменника Чернівці. Хочемо зазначити, що, на відміну від інших романів, зокрема тих, що написані в руслі альтернативної історії з їхньою «історією навпаки» («Дефіляда в Москві», «Людинець пана Бога», «Конотоп» та ін.), письменник у «Срібному павуці» не творить оказіональних назв на позначення реальних історичних осіб, неначе акцентуючи на тому, що історія, яку він пропонує читачеві, справді правдива.

Географічні назви, зафіксовані в романі, є реальними, їх легко знайти на мапі світу, вони очікувано маркують територію, яка дотична до сюжету, або номінують обшири, на яких розгортаються події твору, і не тільки: топоніми виступають маніфестантами культурно-історичної пам'яті буковинців. За спостереженнями філософів, час невіддільний від простору, а, на думку соціологів, «усі наявні в суспільстві та життєдіяльності людини процеси, явища, події осмислюються, тобто включаються не тільки у сферу тимчасово-просторового існування, а й у смислову сферу» (Скок, 2016:54). Розмаїття і чисельність використаних у творі географічних назв вражає. Назви країн, держав: *Україна (Українська советська республіка, Советська Малокацанія, УССР, Ненька, УССД (Українська Самостійна Соборна Держава))*, *Австрія (Дунайська монархія, Імперія)*, *Польща, протекторат Богемія і Моравія, Словаччина, Німеччина (націонал-соціалістична Німеччина, Райх, Німецький*

*Райх, фатерлянд), Румунія (Велика Румунія, Романія), Угорщина, Югославія, Греція, Італія, Франція, (націоналістична) Еспанія, Британська імперія, Ватикан, Фінляндія, Америка (Злучені Держави Америки), Аргентина, Канада, Союз Радянських Союз (Советська Росія) та ін.); хороніми (Буковина, Балкани, Бессарабія, Мунтенія, Холмицина, Баварія, Скандинавія, Європа, Африка, Сибір, Рязаницина); астіоніми: (споконвічне румунське місто) Чернівці (Париж на Пруті), Кіцмань, Вижниця, Хотин, Новоселиця, Сучава, Бухарест (Букарешт), Констанца, Кишинів, Відень, Будапешт, Мюнхен (Мінхен), Франкфурт, Берлін, Лондон, Атени, Мілан, І(н)станбул, Барселона, Лісабон, Стокгольм (Штокгольм), Гельсінкі, Копенгага. Зафіксовано в тексті роману інсулонім Мадагаскар, кілька гідронімів (Прут, ріка Вдоксі, озера Айранаре і Ладоба), оронім Карпати тощо. Наведені вище макротопоніми не мають прямого стосунку до мовного образу Чернівців, що не дивує: в урбанолінгвістичних студіях до розгляду залучають мікро-, а не макротопонімію. Але, очевидно, частина з них допомагає сприйняттю майбутнього Чернівців як українського міста (Ненька, УССД (Українська Самостійна Соборна Держава) з чіткою географічною «прив'язкою» (Кіцмань, Вижниця, Хотин, Новоселиця, Прут, Карпати, Сучава). Трапляються серед цих назв також найменування, які відображають сучасну тенденцію, узаконену Українським правописом 2019 року, передавати чужомовні власні назви якнайближче до мови-джерела (нагадаємо, що роман був опублікований 2003 року). Проте ці назви водночас можна кваліфікувати як відбиток мовних преференцій українськомовних чернівчан 30-40-х рр. ХХ ст.: астіоніми Копенгага, Гельсінкі (передача *h* і *g* з латини українськими *z* і *r*), Атени (правило передачі *th* засобами української мови). Абревіатура УССР пояснена в тексті як Українська Советська Соціалістична Республіка, хоча офіційною до 90-х рр. ХХ ст. була назва Українська Радянська Соціалістична Республіка. Заміну компоненти Радянська на Советська можна витлумачити як регіональний, такий, що фіксує історію цієї території, мовний маркер українців Західної України, зокрема й Буковини, мешканці якої це*

слово тривалий час не перекладали, підкреслюючи ворожість, загарбницьку суть нового режиму. Оказіональна назва *Советська Малокацапія* містить теж притаманну мовленню буковинців лексему *кацапія* як зневажливе найменування російської імперії та як збірну пейоративну назву росіян.

І, звичайно, не можемо обійти увагою низку *мікротопонімів*, які, на думку соціолінгвістів, беззаперечно, творять мовний текст, у нашому випадку текст Чернівців. Це переважно урбаноніми: назви вулиць (*вулиці Турецька, Новий світ, Хотінулуй (тобто Хотинська), Янку Флондора (Панська), Іона Крянге, Єремії Мовіле, Меремешть, Принчпеле, П'яца Унірій (Рінтпляц), Марешалул Фош, страда Бринковяну і бульвар Реджем Кароль*); добре відомі кожному буковинцеві назви частин нинішніх Чернівців (*Роша, Калічанка, Нова Жучка, передмістя Монастирська, Садгора*). Як бачимо, назви чернівецьких вулиць, на відміну від найменувань частин міста, уживані майже винятково в румунізованому варіанті і лише в окремих випадках, як-от *Хотінулуй (Хотинська), Янку Флондора (Панська)*, продубльовані українською. Письменник відтворює справжню ситуацію із всеохопною заміною офіційних географічних назв, до яких належать і назви вулиць, німецькою мовою після розпаду Австро-Угорської імперії та колонізації Буковини Румунією румунськими назвами, що цілком відповідало політиці румунізації краю 20-30-х рр. ХХ ст. На окрему оповідку в тексті роману заслужила одна із центральних вулиць міста – *Рінтпляц* за Австро-Угорщини, *П'яца Унірій* (за Румунії). Письменник наголошує на вишуканості першої назви, а зневажливе ставлення до іншої оприявнює через згадку в тексті роману про те, що вулицю за Австро-Угорщини *Рінтпляц*, а за Румунії *П'яца Унірій* чернівецькі німці називають «*не Унірій, а Уріній, від слова der Urin – сеча...*» (Кожелянко, 2004:10). Незважаючи на гетерогенність мовного коду Чернівців, як і на високу варіантність мовних засобів у міському тексті, реакція на спробу домінування однієї мови над іншою, примусове перемикування мовних кодів, як у згаданому вище прикладі, сигналізує про намагання чернівчан зберегти навіть під колонізаційним тиском неповторний

мовний колорит міста, сформований за часів Австро-Угорщини певний статусний розподіл кількох регіональних мов.

Доволі великий сегмент тексту Чернівців 30-40-х рр. ХХ ст. складають ергоніми та гемероніми. З-поміж ергонімів найчастіше використані назви організацій, партій, товариств, клубів: *Ліга націй, Конгрес національних меншин при Лізі націй, Союз єврейських організацій у Франції, Протисемітський світовий конгрес, Союз ізраелітів, Єврейський закордонний комітет, Українська націоналістична партія, УПА (Українська повстанська армія), Буковинський курінь, буковинська ексекютива Організації українських націоналістів, єдина політична організація Румунії «Фронт національного відродження», Легіон Корнеліу Зеля Кодряню (легіон «Залізна гвардія»), советські НКВД і ГРУ, Червона (червона) армія, Вермахт, Абвер та управління PSNA (зовнішня розвідка), банда Теодора Грібана, банда Білінського і Теодоровича, советські НКВД і ГРУ, Червона (червона) армія, Абвер та управління PSNA (зовнішня розвідка), Вермахт, танкова дивізія «Ваффен СС «Мертва голова», Німецький дім, німецькі організації «Товариство Врілья», «Сяючої Ложі» і „Аненербе», група «Туле», група «Золотої зорі», німецьке товариство «Алеманія», німецький бурменишафт «Армінія», українські товариства «Запорожжє» і «Чорноморе», футбольні клуби «Ян» і «Довбуш», Велика Антанта (велика Антанта), Мала і Балканська (Антанти), група «Ударники-2», козацька бригада генерала Краснова, Чернівецька квестура поліції тощо.*

Окрім назв організацій, партій, товариств, клубів, найпопулярнішими в романі є назви кав'ярень, ресторанів, корчм, крамниць, готелів, підприємств і видавництв: кав'ярні «Асторія» і «Белю вю»; ресторани «Брістоль», «Лукуллус», «Палас», «Чорний орел» («Пажура Нягре»), «Месеряшул Ромен», «Два пінгвіни», «Фрідмани», ресторан Марії Попеску, літні ресторани «Ла Драку», «Сімоніс» і «Прімавера»; корчма «Чотири корчми», кнайпа «Савой» і «Два когути»; магазини ювелірна крамниця «Хризофілія», крамниця Альбертадорнбаума і склеп Шіфріса; готелі «Брістоль», «Готліб», «Пансіон Сіті»; підприємства будівельна фірма Мюллера, трикотажна фабрика «Віра», browарня «Прага», фірма

Грігорця; видавництва (агенція «Ройтер», «Радор», американська агенція «Ассошіейтед през (Прес)»).

До поширених можна зарахувати ще такий клас хрематонімів, як власні назви періодичних видань, тобто гемероніми. На нашому матеріалі це переважно назви часописів: чернівецьких «Час», «Самостійність», «Черновітцер Альгемайне Цайтунг», «Дойче Татесгост», «Соціал-демократен», «Радор», «Гласуй Буковіней», «Сучава»; лондонської «Гардіан» французького «Журналь»; італійських «Джорнале д'Італія» і «Месаджеро».

Наведений вище перелік як ергонімів, так і гемеронімів демонструє, з одного боку, вплив глобалізації на мовний портрет міста (у пропонованому онімному ландшафті чимало назв, відомих далеко за межами Буковини: *Ліга націй, Вермахт, УПА, НКВД, Гардіан, Месаджеро, «Ассошіейтед през (Прес)»* та ін.); з іншого боку, ідентифікує мультилінгвальність мовної спільноти Чернівців (*футбольні клуби «Ян» і «Довбуш», німецьке товариство «Алеманія» і українські товариства «Запорожжє» і «Чорноморе», чернівецькі часописи «Час», «Черновітцер Альгемайне Цайтунг», «Дойче Татесгост» і «Гласуй Буковіней», ресторани «Ла Драку», ресторан Марії Попеску, корчма «Чотири корчми», «Два когути», будівельна фірма Мюллера, трикотажна фабрика «Віра» і склеп Шіфріса*).

Ю. Лотман порівнював місто із казаном «по-різному влаштованих гетерогенних текстів і кодів, які належать різним мовам і різним рівням» (цитую за (Сікора, 2016: 325). Власне, цією соціокультурною специфікою міста зумовлене химерне плетиво чернівецького тексту, онімного зокрема, а також його гетерогенність, строкатість і мультикультурність.

Культуромовна матриця міста, його історичний, політичний і мовний ландшафти в романі Василя Кожелянка «Срібний павук» знаходять відображення в різноманітних розрядах і класах онімів, що зумовлене природою цих найменувань, які в мовленні, у тексті набувають граничної інформаційної насиченості. Здатні формувати у своєму значенні культурну компоненту, вони стають згустками національно-культурної інформації і

водночас залишаються елементами реального суспільного процесу. Будучи елементом мовного образу міста, творячи чернівецький мовний ландшафт, власні назви не лише вказують на перелік мов, діалектний континуум, державне маркування топонімів, певні мовні преференції Чернівців, але й формують лінгвокультурний простір міста, підкреслюють його неповторний колорит, стають акумуляторами традиційного соціокультурного досвіду, одним із способів збереження самоідентичності його містян.

ЛІТЕРАТУРА

- Белей, О. (2021). *Онімний ландшафт українського міста XXI століття: нарис проблематики*. Ужгород – Броцлав: НДІ україністики ім. М. Мольнара. 144 с.
- Белей, Л. (2010). Соціолінгвістичне висвітлення терміна «мовний ландшафт». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 23. С. 36-40.
- Бучко, Г. (2006). Давньоримські антропоніми в поетичних творах Івана Франка за мотивами історії Стародавнього Риму. *Семантика мови і тексту: Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції*. Івано-Франківськ. С. 33-35.
- Вербич, С. (2008). Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект. *Вісник Національної академії наук України*. № . С. 54-60.
- Карпенко, Ю. О. (2008) Передмова до збірника «Літературна ономастика» (1992). *Літературна ономастика* : зб. статей. Одеса. С. 14–16.
- Кожелянко, В. (2004). *Срібний павук*. Роман. Львів : Кальварія. 160 с.
- Колесник, Н. С. (1998). Особові імена в українських народних обрядових піснях : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Тернопіль. 22 с.
- Магрицька, І. В. (1997). Антропоніми та їх функції у весільних піснях Луганщини. *Питання сучасної ономастики* : статті та тези VII Всеукраїнської ономаст. конференції (1–3 жовтня, 1997). Дніпропетровськ. С. 116–117.
- Мацько, Л. І. (2003). *Стилістика української мови: Підручник* / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа. 462 с
- Родик, (2008). К. Криптограма анекдоту. *Дзеркало тижня*. № 40 (719), 25 – 31 жовтня. Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3680/64455/>
- Сікора, Галина (2016). Текст міста як лінгвістичний феномен. *Українська мова : наук.-теорет. Журнал*. № 4. С. 122-135.
- Скок, Н. С. (2016) Хронотоп у соціологічному вимірі: попередній аналіз. *Грані*, 139 (11). С. 53-57.
- СУМ (2012). *Словник української мови* / кер. В. В. Німчук та ін. ; відп. ред. В. В. Жайворонок. Київ. 1320 с.
- СУОТ (2012). *Словник української ономастичної термінології* / уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Харків, 2012. 256 с.
- Федишинець, О. С. (1982). Західнослов'янські антропоніміконі району Карпат. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: Тези доп.* Ужгород. С. 180-182.
- Šrámek, R. (1999) *Úvod do obecné onomastiky*. Brno. 199 s.

REFERENCES

- Belei, O. (2021). *Onimnyi landshaft ukrainskoho mista XXI stolittia: narys problematyky* [The onymic landscape of the Ukrainian city of the 21st century: an outline of the problems]. Uzhhorod – Vroslav: NDI ukrainistyky im. M. Molnara. 144 s. [in Ukrainian].
- Belei, L. (2010). Sotsiolingvystychnye vysvitlennia termina «movnyi landshaft» [Sociolinguistic coverage of the term "linguistic landscape"]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. Vyp. 23. S. 36-40. [in Ukrainian].
- Buchko, H. (2006). Davnorymski antroponimy v poetychnykh tvorakh Ivana Franka za motyvamy istorii Starodavnoho Rymu [Ancient Roman anthroponyms in the poetic works of Ivan Franko based on the history of Ancient Rome]. *Semantyka movy i tekstu: Materialy IX mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Ivano-Frankivsk. S. 33-35. [in Ukrainian].
- Verbych, S. (2008). Suchasna ukrainska onimna leksyka: funktsionalnyi aspekt [Modern Ukrainian onymic vocabulary: functional aspect]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. №5. S. 54-60. [in Ukrainian].
- Karpenko, Yu. O. (2008) Peredmovna do zbirnyka «Literaturna onomastyka» (1992) [Preface to the collection "Literary Onomastics" (1992)]. *Literaturna onomastyka : zb. statei*. Odesa. S. 14–16. [in Ukrainian].
- Kozheliianko, V. (2004). *Sribnyi pavuk. Roman* [A Silver Spider. Novel]. Lviv : Kalvariia. 160 s. [in Ukrainian].
- Kolesnyk, N. S. (1998). *Osobovi imena v ukrainskykh narodnykh obriadovykh pisniakh* [Personal names in Ukrainian folk ritual songs]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova». Ternopil. 22 s. [in Ukrainian].
- Mahrytska, I. V. (1997). Antroponimy ta yikh funktsii u vesilnykh pisniakh Luhanshchyny [Anthroponyms and their functions in wedding songs of Luhansk region]. *Pytannia suchasnoi onomastyky : statyi ta tezy VII Vseukrainskoi onomast. konferentsii (1–3 zhovtnia, 1997)*. Dnipropetrovsk. S. 116–117. [in Ukrainian].
- Matsko, L. I. (2003). *Stylistyka ukrainskoi movy: Pidruchnyk* [Stylistics of the Ukrainian language: A Textbook] / L. I. Matsko, O. M. Sydorenko, O. M. Matsko; za red. L. I. Matsko. Kyiv: Vyscha shkola. 462 s. [in Ukrainian].
- Rodyk, (2008). K. Kryptohrama anekdotu [A joke cryptogram]. *Dzerkalo tyzhnia*. № 40 (719), 25 – 31 zhovtnia. Rezhym dostupu: <http://www.dt.ua/3000/3680/64455/> [in Ukrainian].
- Sikora, Halyna (2016). Tekst mista yak lingvystychnyi fenomen [The text of the city as a linguistic phenomenon]. *Ukrainska mova : nauk.-teoret. Zhurnal*. № 4. S. 122-135. [in Ukrainian].
- Skok, N. S. (2016) Khronotop u sotsiolohichnomu vymiri: poperednii analiz [Chronotope in the sociological dimension: a preliminary analysis]. *Hrani*, 139 (11). S. 53-57. [in Ukrainian].
- SUM (2012). *Slovnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language] / ker. V. V. Nimchuk ta in. ; vidp. red. V. V. Zhaivoronok. Kyiv. 1320 s. [in Ukrainian].
- SUOT (2012). *Slovnyk ukrainskoi onomastychnoi terminolohii* [Dictionary of Ukrainian onomastic terminology] / uklad. Buchko D. H., Tkachova N. V. Kharkiv, 2012. 256 s. [in Ukrainian].
- Fedyshynets, O. S. (1982). Zakhidnoslovianizmy v ukrainskomu kazkovomu antroponimikoni raionu Karpat [Western Slavicisms in the Ukrainian fairy-tale anthroponymicon of the Carpathian region]. *Leksyka ukrainskoi movy v yii zviazkakh z susidnymi slovianskymy i neslovianskymy movamy: Tezy dop*. Uzhhorod. S. 180-182. [in Ukrainian].
- Šrámek, R. (1999) *Úvod do obecné onomastiky*. Brno. 199 s. [in Czech].

АНОТАЦІЯ

Вступ. В українській ономастиці впродовж останніх десятиліть поряд із вивченням літературних онімів як елементів художнього тексту, визначальних рис ідіостилію письменника виокремилася розуміння реальної онімії, зафіксованої художніми текстами, як джерела досліджень реального ономастикону. У статті запропоновано аналіз онімного

портрету міста Чернівців 30-40-х років ХХ століття на матеріалі роману Василя Кожелянка «Срібний павук».

Мета дослідження. Описати онімний портрет Чернівців як невід’ємний елемент мовного образу міста на матеріалі роману Василя Кожелянка «Срібний павук».

Об’єкт дослідження – уся сукупність реальних назв, засвідчених у романі, які творять мовний образ Чернівців. Предмет дослідження – особливості структури та організації онімного простору роману як елементу чернівецького мовного ландшафту 30-40-х років ХХ ст.

Методи дослідження. Мета пропонованої розвідки та специфіка фактажу передбачають використання загальнонаукових методів і прийомів (аналізу та синтезу, дедукції та індукції, спостереження, узагальнення). З лінгвістичних методів дослідження базовим є описовий, якому передують інвентаризація та класифікація онімного матеріалу. Додатково використані традиційні для мовознавства: контекстуально-інтерпретаційний аналіз та прийом зіставлення.

Результати дослідження. Обґрунтовано можливість використання реальних власних назв, ужитих у тексті аналізованого роману, як маркерів певної території та її історії, ідентичності мовних спільнот, що на ній проживають, тожсамості та статусу їхніх мов тощо. Встановлено, що реальні за походженням власні назви роману, в усьому розмаїтті їхніх взаємозв’язків та взаємостосунків, разом з іншими мовними засобами творять текст міста, його мовний портрет, презентують, попри інші функції, чернівецький онімний простір як лінгвокультурний феномен, маркер певної території, як маніфестанта культурно-історичної пам’яті народу.

Висновки. Власні назви роману, які є частиною культуромовної матриці міста, втіленням його неповторного мовного колориту, допомагають відтворити певний історичний контекст, виявити історичну динаміку міського середовища, демонструють вплив політичних змін на міський мовний ландшафт і показують, як ці зміни формують соціокультурну ідентичність чернівчан.

Ключові слова: літературна ономастика, власна назва, онімний портрет, онімний простір, онімний ландшафт, соціолінгвістика, лінгвокультурологія, урбанолінгвістика.

Стаття надійшла 14 вересня 2024 р

Інформація про автора:

Наталія Колесник

завідувачка кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна; e-mail: n.kolesnyk@chnu.edu.ua; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4056-6653>

Note on Contributor:

Natalia Kolesnyk

Head of the Chair of History and Culture of the Ukrainian Language of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine; e-mail: n.kolesnyk@chnu.edu.ua; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4056-6653>.

УДК 81`373.231

DOI 10.18524/2410-3373.2024.27.315669

Галина ЛУКАШ

Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Halyna LUKASH

Vasyl Stus' Donetsk National University
Vinnytsia, Ukraine

**ОНІМНА ПРАКТИКА У ПАРАДИГМІ
МЕТАМОДЕРНІЗМУ (МОНОДРАМА-
АНТИУТОПІЯ «RECORDING»
ОЛЕКСАНДРА ІРВАНЦЯ)**

**ONIMIC PRACTICE IN THE
PARADIGM OF METAMODERNISM
(MONODRAMA-ANTYUTOPIA
"RECORDING" BY OLEKSANDR
IRVANETS)**

ABSTRACT

Introduction. The article analyzes the genre-specific features of onymic writing in postmodernism. Monodrama, as a form of theatrical art, focuses on a single character, allowing for a deeper exploration of the psychological and existential aspects of the protagonist, as well as addressing important themes of self-identification in a technologically advanced society. In metamodernism, proper names may not only designate specific objects or individuals but also acquire a symbolic meaning, revealing deep senses.

Purpose. The aim of the study is to highlight the features of onymic writing in metamodernist literary works as a new paradigm of contemporary literary practices, using the analysis of the genre onomasticon of Oleksandr Irvanets' antiutopian monodrama "Recording" as an example.

The object of study is the onomasticon of Oleksandr Irvanets' antiutopian monodrama "Recording" in the context of metamodernism.

Research methods. The study employs the method of critical analysis, as well as systematic, structural, and formal methods, alongside with the methods of systematization and generalization, which provide a scientific foundation for the understanding of the distinctive features of onymic practices within the paradigm of metamodernism and their new aesthetics. Through the descriptive method, the specific use of onyms in the system of proper names in metamodernist literature is characterized.

Research results. The study highlights the unique interaction of onymic and non-onymic nominations in literary texts as means of creating the metamodern world. It demonstrates the role of the onymic-nominative sphere surrounding the monodrama's protagonist in revealing the author's intent. An analysis of Oleksandr Irvanets' onymic work was carried out in the context of the aesthetics of metamodernism, which involves a semantic game when familiar things can acquire new meanings. In onymic practice, it is accomplished through processes of onymization and transonymization. It is noted that the onymic writing of metamodernism possesses a significant suggestive potential. The study shows that through onymic practices, the monodrama "Recording" reflects the issues of the modern information society, where alienation and isolation become challenges for the individual.

Conclusions. In the monodrama, proper names serve as a tool for revealing the protagonist's inner world, identity, memory, and social reflections. Since there is only one character in the monodrama, proper names help to disclose the protagonist's psychological state, as well as his attitude towards society and the world. In the context of metamodernism, proper names combine modernist seriousness with postmodern irony. They can become objects of playful reinterpretation, emphasizing their multi-layered and complex nature, and serve as symbols of social, political, or ideological processes.

Keywords: *onymic practice, monodrama, onymic and non-onymic nomination, onymization, transonymization, metamodernist context.*

ВСТУП

Вивчення ролі власних назв у художньому тексті привертає все ширшу увагу дослідників. Як зазначає Ганна Шотова-Ніколенко, «вже усталеною є думка, що оніми є центральними вузлами художнього твору, тому без аналізу власних назв, без розв'язання цих вузлів неможливе справжнє розуміння художнього тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів, адже оніми виступають найважливішими смислово-стилістичними і художньо-виражальними компонентами в художньому полотні, що створює митець» (Шотова-Ніколенко, 2021). Не вдаючись до «термінологічних суперечок в царині літературної ономастики» (Колесник, 2011:126), відзначимо, що українські вчені є прихильниками різних підходів до літературної онімії і відповідно – різних на її позначення термінів: літературно-художня ономастика, стилістична ономастика, ономатологія, поетика оніма – на відміну від зарубіжної ономастики, де стійко зберігається термін «literary onomastics» і є журнал «The Journal of Literary Onomastics» (2024). І хоча дослідження літературних онімів в Україні має вже певні традиції, проте сьогодні можемо говорити про нові погляди стосовно аналізу онімного простору (концептуальний підхід до аналізу літературних онімів, дослідження власних назв крізь призму етнолінгвістики й теорії фреймів та ін.) (Сколоздра-Шепітко, 2020:183). Ономастичні дослідження завжди залишатимуться актуальними, новими і перспективними, а вивчення власних назв є безкінечним, оскільки поряд із класичними творами постійно з'являтимуться нові письменники та їхні унікальні твори зі своєю системою власних назв.

Як відмічають Біргіт Фальк-К'ельквіст, Грант Сміт, які аналізують в журналі «Літературна ономастика» підбірку досліджень, зосереджених на групах текстів, пов'язаних жанрами, одним із нових підходів до імен в літературі є аналіз використання власних назв в різних літературних жанрах і піджанрах (Grant W. Smith, 2024).

МЕТА СТАТТІ полягає у висвітленні особливостей онімного письма літературних творів метамодернізму як нової парадигми сучасних літературних практик на прикладі аналізу жанрового ономастикону монодрами-антиутопії Олександра Ірвінця «Recording».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Застосовано метод критичного аналізу, системний, структурний і формальний методи, а також метод систематизації та узагальнення, що сприяли науковому обґрунтуванню характерних особливостей онімних практик у парадигмі метамодернізму та усвідомленню їх нової естетики. Інтегровано застосовувалися ономасіологічний, спрямований на виявлення номінативної структури найменування в її передачі позначеного у свідомості поняття, і семасіологічний підходи, проєктований на значення, зміст, закріплений за певною мовною формою. За допомогою описового методу схарактеризовано особливості вживання онімів в системі власних назв літератури метамодерного світу.

Метамодернізм (гр.: *μετά* – ‘над’, ‘між’, ‘через’, ‘після’ + англ: *modern* – ‘сучасний’) – це комплекс здобутків філософії, естетики та культури, що утворився як реакція на постмодернізм та перебуває в невизначеності між протиставленими аспектами модернізму та постмодернізму (Пахаренко, 2019). Ми повертаємось до класичного визначення літературної ономастики Юрієм Карпенком, за яким під літературною ономастикою «розуміють суб’єктивне відображення об’єктивного, здійснювану автором «гру» загальномовними ономастичними нормами» (Карпенко Ю., 2000:18). Специфічних досліджень онімної практики в контексті метамодернізму наразі небагато, що відкриває широкі можливості для власних наукових пошуків у цій темі. Постає необхідність осмислити нову художню логіку та структури онімних засобів, що їй відповідають.

ЗДОБУТКИ

Вимогою часу стає диджиталізація, невпинний прискорений розвиток високих технологій, насамперед інформаційних, що фактично роз’єднує

людей, хоча й уможлиблює спілкування без обмежень. Твори антиутопічного жанру, зокрема «Recording», стають все більш актуальними через підвищену увагу до таких тем, як контроль над інформацією, втручання держави у приватне життя та питання етики використання новітніх технологій, акцентуючи на неоднозначності та парадоксальності сприйняття світу. Монодрама як форма театрального мистецтва фокусується на одному персонажі, що дозволяє глибше досліджувати психологічні та екзистенційні аспекти героя і порушувати важливі теми самоідентифікації людини у технізованому суспільстві. Через онімну практику монодрама «Recording» відбиває проблеми сучасного інформаційного суспільства, де відчуження й ізоляція стають викликами для людини, що також додає актуальності темі в умовах сьогодення.

Порівняймо логіку нового світосприймання, зіставивши модерні, постмодерністські і метамодерністські ознаки (рис.1).

Рисунок 1 – Загальні риси модерну, постмодерну і метамодерну (за: Пахаренко В., 2019).

У метамодернізмі власні назви можуть не лише позначати конкретні об'єкти чи особистості, але й набувати символічного значення, розкриваючи глибокі смисли або викликаючи асоціації з певними історичними чи культурними контекстами. Вони – своєрідні ключі до розуміння більшого культурного наративу. Як зазначила німецька дослідниця театру Еріка Фішер-

Ліхте, творча людина перетворює кордон (як обмеження правилами і законами) на поріг, адже це уможлиблює рух уперед, за межу, відкриває шлях до утворення нових феноменів (Fischer-Lichte, 2024).

ОБГОВОРЕННЯ

Ми розглядаємо специфіку онімного письма метамодернізму на основі монодрами О. Ірванця «Recording» – історії Старого, який записує свою розповідь на відеокамеру, магнітофон і диктофон, але процес запису виявляється містифікацією. Персонаж, якому відводена особлива роль у реалізації творчого задуму письменника, названий просто *Старий*. Він з'являється уже в початковій ремарці: «З глибини темного простору з'являється СТАРИЙ. Він дуже-дуже старий. Або не дуже. А може, і зовсім не старий» (Ірванець, 2005:19). Це перший натяк на непевність у метамодерному світі, де всі варіанти одночасно можливі й неможливі. *Старий* – єдиний персонаж монодрами; ім'я підкреслює універсальність і архетипічність образу, роблячи його символом старості, досвіду або мудрості, і одночасно позначає відстороненість від сучасного світу. Його старість має сприйматися як характеристика засновника та упорядника світу, уособлювати його споконвічність, прадавність, сакральну владу над часом та простором, мудрість (Ангелова, 2017:184). Карл Юнг, досліджуючи вплив жіночого та чоловічого архетипів на світову культуру, визначав Мудрого Старця як універсальну фігуру світової релігії та міфології архетипу Старого, який утворює цілий ряд міфологічних пар: деміург, творець (грец. δεμιουργός – 'майстер', 'ремісник') – володар потойбіччя; старий трикстер (англ. trickster – 'спритник', 'шахрай') – культурний герой; мудрий віщун – сакральний правитель; патріарх-першопредок – епічний герой. Старість як характеристика трикстера означає істоту без віку, яка жила завжди. «Міфологема літнього правителя з точки зору сучасного розуміння старості є парадоксальною: це кремезний чоловік, довгі роки якого не впливають на силу та дієздатність Старого вождя, голову роду сприймали як такого, що має неабияку чоловічу потенцію, як батько народу, чії репродуктивні здібності впливають на

добробут общини та передають силу предків у медіальній локації: вони позачасові істоти з вітальними й мортальними характеристиками» (Ангелова, 2017:184). О. Ірванець показує повну марність чоловічої сили свого персонажа – «залишка чоловіка з найсереднішою кількістю еритроцитів у крові», який човгає безкінечними коридорами, переступаючи переповнені своєю власною спермою гумові ляльки. Причому ляльки мають імена і зовнішність – «білява Саллі й довгонога Холлі, тоненька Барбі й шиногруда Саманта, і ще лискуча чорношкіра Блек Чері» (Ірванець, 2005:31). А безликі дружина і мати Старого імен не мають (*моя дружина, моя добра матінка, моя старенька матуся* – і все). Імені не має і сам Старий. Точніше, воно є, але ми його не знаємо: «у передпокої чоловічий голос, привітавшись, назвав моє ім'я та порядковий номер» (Ірванець, 2005:29). Нечисленні варіанти його безіменності антонімічні архетипу Старця («І я, я маленький чоловічок...») і відсторонені: «Але я дуже чітко уявляю, неначе й не себе, а якесь чуже, стороннє тіло, – як воно підповзло наосліп до пульта, як мацало його пальцями з відрослими за тиждень нігтями, як підтяглося, ковзаючи руками по металевому краю і через силу вдарило по кнопці» (Ірванець, 2005:31). Це «тіло» має ім'я і порядковий номер, є гвинтиком жорстокого та абсурдного суспільства, в якому немає свободи вибору і всі перебувають під постійним жорстким контролем. Свою відстороненість персонаж інколи усвідомлює і змінює наближенням певної події до себе: «Для єдиного *Виборця*. Для мене себто» (Ірванець, 2005:31).

Провідною стратегією наративізації – процесу створення та структурування розповіді, яка передає основні ідеї, теми та емоції твору, – є сповідальність як жанрова особливість монодрами-антиутопії. Процес запису подій, думок або спогадів, що відбуваються в житті персонажа, відбиває назва монодрами Олександра Ірванця – «Recording»: *recording* – ‘робити запис’, ‘вести реєстрацію’. Сповідь Старого побудована за принципом контрасту «високе / низьке», що чітко розмежовується автором за допомогою поділу п'єси на дві дії (Євченко, 2006: 102). Високе, відзначає Олександр Євченко, в першій дії виявлене в суспільній місії персонажа, яка передбачала вирішення

долі всього людства. Низьке в другій дії представлене тими наслідками, які були заздалегідь обумовлені абсурдними обставинами вибору Старого. Від оповіді про жахливу та трагічну загибель планети персонаж переходить до розповіді про своє примітивне самотнє існування. Остання обставина є причиною дисгармонії його суб'єктивної оцінки дійсності. Джерелами внутрішнього конфлікту є відчуття провини та невизначеності (Усова, 2018). Символічна гра з іменами й безіменністю наче повторює сюжетні повороти – знищення й загибель усього притаманного нормальному життю під тягарем тоталітарної безликісті й знеособлення людини в такому суспільстві. О. Ірванець вибудовує світ, оснований на низьких цінностях, і доводить, що такий світ знищує сам себе, як зауважує Жанна Бортнік (Бортнік, 2016:11).

Розповідь Старого, його монолог, зрештою, – його сповідальність, містить кілька ключових елементів. Перш за все, це монологічна структура, що створює інтимну атмосферу і дозволяє глядачеві відчувати себе безпосереднім слухачем його історії. У монодрамі Олександра Ірванця власних назв небагато, вони слугують плавними, легкими, ледь дотичними вказівниками на певну історичну або соціальну реальність, яку герой або приймає, або відкидає. Відсутність або навпаки, надмірна строкатість власних назв може підкреслювати ізольованість або втрату ідентичності, що є характерною рисою метамодерністської драматургії. Отже, власні назви допомагають створювати уявлення про світ головного героя, й онімна практика стає передусім способом дослідження внутрішніх суперечностей метамодерністського світосприйняття.

В онімному письмі метамодернізму закладено потужний сугестивний ресурс, функція навіювання. Крім монологізму, вона виявляється у символізмі. Імена дітей Старого в п'єсі – *Лоло*, *Боло* і *Міоло* можна віднести до слів «дитячої мови» – невеликої групи простих для вимови слів, якими користується (і які створила) дитина у ранній період розвитку до засвоєння загальноживаної мови (*мама, тато, дядя, зюзя, цяця, дюдя, бо-бо, вава, ляля, купи-купи* та ін.). Науковці відносять таку лексику до мовних універсалій.

Здебільшого це слова із повторюваним складом, із повною чи частковою редуплікацією. В онімному письмі метамодернізму імена дітей Старого виконують «заколисувальну», сугестивну функцію, потрібну в тоталітарному суспільстві, щоб приспати думку. Тим паче, що в О. Ірванця вони входять до повторювальної формули, що визначає хронологічну віху «минулі–майбутні часи» і, як маятник, коливається у сповіді Старого: «Моя старенька матуся, моя дружина, троє моїх діток – Лоло, Боло та Міоло, п'ять років, вісім і дванадцять», а далі:

- Лоло, Боло і Міоло, три рочки, шість і десять,
- Міоло, вісім років, а Лоло і Боло, один рік і чотири рочки,
- Лоло, Боло і Міоло, вісім років, одинадцять і п'ятнадцять
- Лоло, Боло і Міоло, п'ять років, вісім і дванадцять
- Лоло, Боло і Міоло, дванадцять років, п'ятнадцять і дев'ятнадцять
- Лоло, Боло і Міоло, п'ятнадцять років, вісімнадцять і двадцять два.

І глядач (читач) орієнтується в часі – головний персонаж провів у бункері десять років. Імена *Лоло*, *Боло* і *Міоло* можуть бути потрактовані як гра слів, що додає сумно-комічного ефекту та підкреслює абсурдність ситуацій, в яких опинився персонаж. При всьому позитивному налаштуванні на сприйняття дитячих імен виринання в онімному просторі О. Ірванця нагадує фантазми – нав'язливі образи, куди герой утікає від реального світу (Черниш, 2023:56).

Появу дитячих імен у тексті монодрами можна пояснити виникненням їх у мовному просторі 80-90-х рр. минулого століття (п'єса написана у 1995–1996 рр.). Ім'я *Лоло* нагадує мультиплікаційну трилогію про пригоди пінгвіняти Лоло, яку випустили 1986–1987. У 90-х роках минулого століття поступово повертається в європейську моду краватка *боло* – краватка-шнурок, знайома практично всім, хто любить вестерни. Пригодницько-фантазійний роман Астред Ліндгрєн «Міо, мій Міо» – перший твір шведської письменниці Астрід Ліндгрєн, створений в жанрі епічного фентезі (екранізація повісті відбулася в 1987 році), міг наштовхнути на створення третього імені в

монодрамі. Ці власні імена створюють певний ритм і мелодійність, що підкреслює іронічний та сатиричний характер твору.

У п'єсі Олександра Ірванця «Recording» є *бабайці* та *мамайці* – вигадані істоти, які символізують певні архетипи або стереотипи. Вони можуть бути сприйняті як уособлення страхів або уявлень, що існують у суспільстві. В «Етимологічному словнику української мови» знайоме нам *бабай* подано як 'домовик', 'дід'. Іноді вживається для лякання дітей. Запозичення з тюрк. *baba* 'предок', 'прадід', 'батько' (ЕСУМ, 1982:103). *Мамаї* – тат. 'страховисько, яким лякають дітей'. Походить від імені татарського хана, переможеного в бою з Дмитрієм Донським (уточнимо: Мамай ханом ніколи не був, і не міг ним стати через те, що не був чингізидом, нащадком Чингісхана. Це просто самозванець, узурпатор. Але фальсифікація особи Дмитрія Донського в рф – це вже інша тема). Додаткові значення: 'кам'яна статуя в степу'; 'йолоп', 'бовдур'. Запозичення з тюркських мов (ЕСУМ, 1989:375-376). І *мамайці*, і *бабайці* із редуплікацією складів легко вписуються у канву сугестивного тексту О. Ірванця. Бабайці та мамайці пропонують абсолютно симетричні передвиборчі гасла, обставини ж вибору «на пульті була тільки одна кнопка» (Ірванець, 2005:30). Цей аспект, вважає А. Усова, безпосередньо стосується політичного життя українського суспільства початку 90-х рр. ХХ ст., коли програми більшості партій були надзвичайно схожими між собою (Усова, 2018). Сюжет з бабайцями і мамайцями нагадує історію про Гога і Магога (Яджуджа і Маджуджа) – двох народів біблійної есхатології, нашествя яких потрясе світ незадовго до другого приходу Месії. Християнські уявлення про народи Гог і Магог доповнює «Апокаліпсис», де сказано, що наприкінці часів після звільнення сатани він закличе народи Гог і Магог для чергової священної війни з вірними (Лукаш, 2016:165). В онімному просторі п'єси бабайці і мамайці уподібнені до етнонімів, що за старою традицією відносять до онімів. В О. Ірванця згадано і справжній етнонім – *бедуїн*, 'мешканець пустелі'; назва дана всім племенам і народностям Аравії, які ведуть кочове життя: «повідомлять, скажімо, що Великий Комп'ютер визначив на виборця якогось

косоокого *бедуїна* з Угорської улоговини». Географічний номен *улоговина* означає зниження на земній поверхні, замкнуте майже з усіх сторін. Більша частина території Угорщини зайнята рівнинами і горбистими ділянками, тож *Угорська улоговина* і *бедуїн* з неї – безперечний абсурд, що підкреслює ігрове начало п'єси «Recording». На думку Ярослава Голобородька, «Олександр Ірванець невимушено й дотепно вибудовує абсурдистський соціум-інтер'єр тексту, недвозначно натякаючи, що його реалії сповнені відвертої гри. Гри саркастичної фантазії, домислу, уяви. Гри у винахідливі й глузливі версії, моделі, гіпотези. Гри у можливість неможливого, нереального, елементарно абсурдного» (Голобородько, 2006: 95).

Абсурд, яким пронизане зображене суспільство, стає домінантою зображення топопростору Старого. І це починається з того, що він народився «в маленькому *баварському селі*, там, де ліси *Нової Зеландії* стрічаються зі степами *Північної Сахари*, де волохаті ящірки у квітні щебечуть на деревах своїх любосних пісень, а обидва місяченьки ллють своє тихе світло на блакитні лотоси степових озерць». Але при всій незвичності наведеного опису виявляється, що деякі речі з нього зрідка, та все ж спостерігаються. Так, у Землі всього один супутник і навіть при найсильнішому заломлення світла від Сонця побачити два Місяці нереально. Проте Марс і Місяць інколи перебувають дуже близько один від одного і в такому разі маємо «обидва місяченьки» з червонуватим відтінком.

Географічні перехрещення, нанизані в топонімічних описах, видаються нам дивними: батько «служив у *східній Норвегії*, в тій спекоті, в тих пісках. А з оазі *Шніцберген* супротивник засилав диверсантів. палахкотіла зелено-коричнева *Африка*, вирували озера й невеликі внутрішні моря, а на сході чорною обвугленою плямою вигоряв *Китайський океан*». Протилежний кінець планети *Великого Комп'ютера (ВеКа)* поіменовано *Трансалбанією*, є місцевість «ось тут, за *Панамським Крижаним хребтом*», що поєднує елементи реальних географічних назв з вигаданими. Гібридизація реальних і

вигаданих онімів для створення нових рівнів реальності відтіняє межу між правдою і вигадкою, що є типовим для метамодерністського підходу.

Метамодерністська естетика передбачає семантичну гру, коли звичні речі можуть набувати нових значень. В онімній практиці це відбувається шляхом онімізації («камери кореспондентів *останніх вістей* спромоглися записати справді *Останні Вісті*») і трансонімізації. Є *єдиний Виборець*, є *мати єдиного Виборця*, «десь по світі ходить людина, котра муситиме зробити цей вибір. *Великий Вибір*», отже, виникає *Виборча Дільниця*, *Виборчий пульт*, набуває урочистості територія *Залу голосування*. Ясна річ, що у світі інформаційних технологій править *Великий Комп'ютер*, він же – *Всепланетний Комп'ютер*, виникає і спрощений варіант – абревіатура *ВеКа*. Трансонімізоване *ВеКа* (ергонім → планетонім) теж набуває планетарного значення, і от уже маємо *населення планети ВеКа*. Космічні масштаби окреслюються назвами *Космічний Мілітарний центр* і *космоаеропорт Такла-Макан*. *Такла-Макан* – реальна назва, це пустеля в Китаї.

Простір, що огортає Старого, парадоксальний і контрастний. Безіменним космічним масштабам першої дії (у *літаку*; десь *далеко-далеко* наді мною, *високо-високо* або навіть *глибоко-глибоко*, бо ж навіть *по інший бік планети*) протиставляється замкнений світ другої дії, який сприяє відвертій сповідальності героя. Тут звужений топопростір поіменований своєрідно: уже згадувана *Виборча дільниця*; *секретний, невідомий поверх 38-А*; ймовірнісні *38-Б* і *49-Ю*. Часто згадується *ліфт, біля шахти ліфта*, що, власне, і не дивує, бо *Старий* – володар потойбіччя, а це складники його нового міфологічного світу, неоміфу. Патріарх-першопредок з'являється з підземного світу, спускається з небес або мешкає біля Світового дерева. Ліфт – це теж пересування у вертикальних світах.

Часовий вимір персонажа п'єси нечіткий і розпливчастий. Крім наведених хронологічних міток, поставлених іменами дітей Старого, у тексті використаний хрононім *Четверта світова війна*, війна, в якій «не було

переможців, ані переможених». Це просто відлік часу у біографії головного героя.

Наративацію Старого супроводжують прагматоніми, які позначають предмети, що використовуються в повсякденному житті людини: налив собі з півкелиха «*Метакси*», йшла реклама зубної пасти «*Колгейт-3000*», я все життя своє користувався банальним «*Поморіном*», я у дитинстві найбільш за усе любив піцу «*Везувіо*», вони вже майже до денця приговорили літрову пляшку «*Білого коня*». Більша частина прагматонімів належить до вигаданого світу рекламного дискурсу, який супроводжував процес ознайомлення з єдиним Виборцем у першій дії.

В ономастиконі метамодерної монодрами О. Ірванця ми констатуємо появу своєрідної лексичної групи, яку ще важко назвати онімною, але і з групи апелятивів вона вже відокремилась. Це низка табло, які керували діями і поведінкою Старого: «Такі написи й надалі супроводили мене скрізь, наказові, в безособовій формі, достоту неначе команди для пса: «Іти прямо!», «Іти ліворуч!», «Натиснути кнопку праворуч!», «Чекати!», «Отримати обід!», «Отримати вечерю!», «Слухати інформацію!», «Відпочивати!», «Омиватися!», «Снідати!», «Слухати інформацію!», «Слухати інформацію!», «Слу-уха-ати-и! Інформацію-ю-ю!» (Ірванець, 2005: 31). Ці надписи рясно візуалізують простір персонажа, вони кричать (як останній у наведеній цитаті); вони вбирають очі: «й червоний напис над ними наказував: «Увійти до ліфта!»; давлять великими літерами (капіталізацію (лат. *capitalisatio*, від *littera capitalis* – «велика літера»), тобто друкування або писання великими літерами – теж іноді називають «криком»): «Двері розчахнулися, й прямо перед собою я побачив табло: «ІТИ ПРЯМО!» Накази з табло, безперечно, не можна вважати власними назвами в традиційному сенсі. Власні назви зазвичай стосуються конкретних одиничних об'єктів, ці ж фрази більше нагадують інструкції чи вказівки і виконують функцію заклику до дії. Однак, їх можна сприймати як заголовки, особливо якщо йдеться про інструкції або навігаційні повідомлення.

А от інший онім – документонім – автор опускає до апелятива, використовуючи для його написання маленьку літеру: «зачитали мені *виборчий статут* усіма чотирма офіційними мовами світу»; «вони читали мені *статута* четвертою офіційною мовою, ш:і:гальською»; «це, здається, другий параграф четвертої статті *виборчого статуту*». *Виборець, мати єдиного Виборця, Виборча Дільниця*, навіть *Виборчий пульт* зведені в статус оніма, а *виборчий статут*, що за логікою речей мав би його зберігати як одиничний документ, навпаки, його втрачає. Парадоксальність – ще одна риса метамодернізму, підхоплена в ономастиконі монодрами.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи аналіз онімно-номінаційного кола єдиного персонажа в монодрамі Олександра Ірванця «Recording», можна зробити такі висновки:

1. Власні назви в монодрамі виконують важливу функцію для створення глибокого символізму та багатозначності. Вони не лише позначають географічні або культурні реалії, але й служать інструментом для розкриття внутрішнього світу персонажа, його ідентичності, пам'яті та соціальних рефлексій.

2. Власні назви – маркери внутрішнього світу. Оскільки в монодрамі лише один персонаж, власні назви допомагають йому звертатися до невидимих співрозмовників або об'єктів зі свого минулого. Вони стають символами важливих спогадів або фобій і сприяють розкриттю психологічного стану героя, його ставлення до соціуму та світу.

3. У метамодерністському контексті власні назви можуть поєднувати в собі модерністську серйозність та постмодерністську іронію. Вони можуть бути як прямим позначенням геолокацій, так і переосмисленим, що створює подвійне сприйняття у глядача – реалістичне і водночас іронічне.

4. Власні назви в монодрамі можуть бути об'єктом гри, що підкреслює їхню багатозначність та складність. Вони можуть бути навмисно змінені або використані в несподіваних контекстах, що відображає складність сучасної реальності та її неоднозначність.

5. У монодрамі О. Ірванця власні назви відображають не тільки конкретні локації, але й стають символами соціальних, політичних або ідеологічних процесів, які мають резонанс у сучасному українському та глобальному контексті.

ПОДАЛЬШИЙ НАПРЯМ дослідження полягатиме в розгляді онімного письма інших жанрових характеристик в межах постмодернізму.

ЛІТЕРАТУРА

- Ангелова А.О. (2017). Архетипи Старого та Старої як структурно-семантичний компонент міфологічного мислення. *Філософія*. Випуск 38 (51). С. 183 – 193.
- Белей Л. О. (2002). Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 175 с.
- Боева Е. В. (2017). Ім'я як семантичний жест у символістській драматургії Олександра Олеся. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів: Львівський національний університет імені І. Франка. Вип.64. Ч.ІІ. С. 54-63. URL: dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4926
- Бортнік Ж. І. (2016). Сучасна монодрама як культурно-історичний феномен: генеза, поетика, рецепція: дис.... канд. філол. н., Луцьк, 226 с. https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16329/3/dis_Bortnik.pdf
- Голобородько Я. (2006). Андеграунд: український літературний істеблшмент. Київ: Факт. URL: <http://surl.li/kecjki>
- Гребенюк Т. В. (2020). Свобода в літературі метамодерного світу: український вимір. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Філологія». Вип. 78. С.160-164. [Гребенюк-Свобода.pdf \(zsmu.edu.ua\)](https://zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/16329/3/dis_Grebenuk.pdf) (дата звернення: 08.09.2024)
- Губернатор О. І. (2023). Метамодернізм як нова парадигма сучасних культурних практик. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. № 1. С. 109–114.
- Євченко О. В. (2006). Особливості «нових» драм-антиутопій О. Ірванця. *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка*. № 26. С. 100-103.
- Ірванець О. (2005). Лускунчик-2004: п'єси, вірші. Київ: Факт., 208 с.
- Карпенко Ю. О. (2008). Літературна ономастика : зб. статей. Одеса : Астропринт, 328 с.
- Колесник Н. Л. (2011). Термінологічні суперечки в царині літературної ономастики і фольклорна ономастика. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Філологія. Соціальні комунікації.. Вип. 24. С. 122– 124.
- Лукаш Г. (2016). Про Гога і Магога. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*: збірник наукових праць. Вип. 772. Романослов'янський дискурс. Чернівці: Чернівецький національний університет, С. 165–169.
- Ніколаєва, О. Ю. (2021). Монодрама-антиутопія у творчості Олександра Ірванця: жанрологічний аспект. *Закарпатські філологічні студії / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика»*, Т. 2, вип. 17. С. 182–188. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/17/part_2/36.pdf (дата звернення: 08.09.2024)
- Пахаренко В. (2019). Метамодернізм як мистецький напрям. URL: [Метамодернізм.pdf \(iitta.gov.ua\)](https://iitta.gov.ua/bitstream/123456789/16329/3/dis_Paharenko.pdf). (дата звернення: 09.09.2024)

- Петрова І. В. (2020). Метамоделізм як культурологічна концепція. *Питання культурології*. № 36. С. 14–23. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221039>
- Сколосдра-Шепітко О. (2020). Літературна ономастика в працях львівських учених-україністів. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Вип. 72 С. 183–192. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2020.72.10920> (дата звернення: 08.11.2024)
- Шотова-Ніколенко Г. В. (2021). Літературна ономастика та інтерпретація тексту (на матеріалі творчості Дж.Г. Байрона). URL: <http://surl.li/mavcxg>
- Етимологічний словник української мови (ЕСУМ): (1982.). В 7 т. Т. 1: А–Г / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 632 с.
- Етимологічний словник української мови (ЕСУМ): (1989). В 7 т. Т. 3: Кора–М / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, В. Г. Складенко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, О. С. Мельничук, Г. П. Півторак, А. Д. Пономарів, Н. С. Родзевич, В. Г. Складенко, І. А. Стоянов, А. М. Шамота. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 553 с.
- Усова А. (2018) Естетичні доміанти драматургії О. Ірванця 90-х рр. ХХ ст. *Від бароко до постмодернізму: збірник наукових праць*, 17 (2). URL: <https://zarlit.dp.ua/index.php/BP/article/view/70> (дата звернення: 07.09.2024)
- Черниш А. Є. (2023). Проза Степана Процюка і розвиток психоаналітичного дискурсу в українській літературі. Суми : Сумський державний університет., 393 с.
- Grant W. Smith (2024). Theoretical Foundations of Literary Onomastics. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199656431.013.41>
- Fischer-Lichte Erika. (2024). Estetica de lo performativo.pdf. URL: https://eva.fhce.udelar.edu.uy/pluginfile.php/163491/mod_resource/content/1/Estetica%20de%20lo%20performativo.pdf
- Vermeulen T., van den Akker R. (2010). Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*. Vol. 2. P. 1–14.
- The Journal of Literary Onomastics». (2024). URL: <https://soar.suny.edu/handle/20.500.12648/1972>

REFERENCES

- Angelova, A. O. (2017). Arhetypy Staroho ta Staroi yak Strukturno-semantychnyi Komponent Myfolohichnoho Myslennia. *Archetypes of the Old and the Old as a structural-semantic component of mythological thinking*. *Filosofia*, (38), 183–193. [in Ukrainian].
- Belei, L. O. (2002). Nova ukraïnska literaturno-khudozhnia antroponimiia: Problemy teorii ta istorii. *New Ukrainian literary and artistic anthroponymy: problems of theory and history* Uzhhorod. [in Ukrainian].
- Boieva, E. V. (2017). Im'ia yak Semantychnyi Zhest u Symbolists'kii Dramaturhii Oleksandra Olesia. *The name as a semantic gesture in the symbolist drama of Oleksandr Oles*. *Visnyk L'vivskoho Universytetu*. Serii Filolohichna, (64), 54–63. Retrieved from space.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4926 [in Ukrainian].
- Bortnik, Z. I. (2016). Suchasna Monodrama yak Kul'turno-istorychnyi Fenomen: Heneza, Poetyka, Retseptsiia (Candidate's dissertation). *Modern monodrama as a cultural and historical phenomenon: genesis, poetics, reception*. Luts'k. Retrieved from https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16329/3/dis_Bortnik.pdf [in Ukrainian].
- Holoborodko Ya. (2006). Underground: Ukrainian literary establishment. Kyiv: Fact. URL: <http://surl.li/kecjki>. [in Ukrainian].
- Grebeniuk, T. V. (2024). Svoboda v Literaturi Metamodernoho Svitu: Ukraïns'kyi Vymir. *Freedom in the literature of the metamodern world: the Ukrainian dimension*. *Visnyk*

- Kharkivs'koho Natsional'noho Universytetu imeni V. N. Karazina Seriiia "Filolohiia", (78), 160–164. Retrieved from zsmu.edu.ua (accessed September 8, 2024) [in Ukrainian].
- Hubernator, O. I. (2023). Metamodernizm yak Nova Paradyhma Suchasnykh Kul'turnykh Praktyk. *Metamodernism as a new paradigm of modern cultural practices*. Visnyk Natsional'noi Akademii Kerivnykh Kadriv Kul'tury i Mystetstv, (1), 109–114. [in Ukrainian].
- Yevchenko, O. V. (2006). Osoblyvosti "Novykh" dram-antyutopii O. Irvantsia. *Features of "new" dystopia dramas by O. Irvanets*. Visnyk Zhytomys'koho Derzhavnoho Universytetu im. I. Franka, (26), 100–103. [in Ukrainian].
- Irvants, O. (2005). Luskunchyk-2004: P'iesy, Virshi. *The Nutcracker-2004: Plays, poems* Kyiv: Fakt. [in Ukrainian].
- Karpenko, O. Y. (2000). Pro literaturnu onomastyku ta funktsional'ne navantazhennia. *About literary onomastics and its functional load*. Zapysky z Onomastyky, (4), 68–75. [in Ukrainian].
- Karpenko, Y. O. (2008). Literaturna Onomastyka. *Literary onomastics* Odesa: Astroprint. [in Ukrainian].
- Kolesnyk, N. L. (2011). Terminolohichni superechky v tsarini literaturnoi onomastyky i fol'klorna onomastyka. *Terminological disputes in the field of literary onomastics and folklore onomastics* Naukovyi Visnyk Uzhhorods'koho Universytetu. Seriiia: Filolohiia. Sotsial'ni Komunikatsii, (24), 122–124. [in Ukrainian].
- Nikolaieva, O. Y. (2021). Monodrama-antyutopiia u tvorchosti Oleksandra Irvantsia: zhanrolohichni aspekt. *Dystopian monodrama in the work of Oleksandr Irvants: genre aspect* Zakarpats'ki Filolohichni Studii, (17), 182–188. Retrieved from http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/17/part_2/36.pdf (accessed September 8, 2024) [in Ukrainian].
- Pakharenko, V. (2024). Metamodernizm yak mystets'kyi napryam. *Metamodernism as an artistic direction* Retrieved from [Metamodernizm.pdf](http://metamodernizm.pdf) (iitta.gov.ua) (accessed September 9, 2024) [in Ukrainian].
- Petrova, I. V. (2020). Metamodernizm yak kul'turolohichna kontseptsiiia. *Metamodernism as a cultural concept*. Pytannia Kul'turolohii, (36), 14–23. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221039> [in Ukrainian].
- Sklolozdra-Shepitko, O. (2020). Literaturna onomastyka v Pratsiakh L'vivs'kykh uchenykh-ukrainistiv. *Literary onomastics in the works of Lviv scholars-Ukrainists* Visnyk L'vivs'koho Universytetu. Seriiia Filolohichna, (72), 183–192. <https://doi.org/10.30970/vpl.2020.72.10920> (accessed November 8, 2024) [in Ukrainian].
- Shotova-Nikolenko, H. V. (2024). Literaturna onomastyka ta interpretatsiia tekstu (na materialii tvorchosti Dzh. H. Bairona). *Literary onomastics and text interpretation (based on the work of J.G. Byron)*. Retrieved from <http://surl.li/mavcxg> [in Ukrainian].
- Etymologichnyi slovnyk ukraïns'koi movy (1982) *Etymological dictionary of the Ukrainian language V 7 T., Vol. 1. A–H / Red. O. S. Melnychuk (Ed.), I. K. Bilodid, V. T. Kolomiets, O. B. Tkachenko*. Kyiv: Naukova Dumka,. [in Ukrainian].
- Etymologichnyi slovnyk ukraïns'koi movy (1989). *Etymological dictionary of the Ukrainian language V 7 T., Vol. 3. Kora–M / Red. O. S. Melnychuk (Ed.), V. T. Kolomiets, T. B. Lukinova, V. H. Skliarenko, O. B. Tkachenko*. Kyiv: Naukova Dumka,. [in Ukrainian].
- Usova, A. (2024). Estetichni dominanty dramaturhii O. Irvantsia 90-kh rr. XX st. Vid Baroko do Postmodernizmu: *Aesthetic dominants of drama by O. Irvanets of the 90s of the XX century. From baroque to postmodernism: Zbirnyk Naukovykh Prats*, (17). Retrieved from <https://zarlit.dp.ua/index.php/BP/article/view/70> (accessed September 7, 2024) [in Ukrainian].
- Chernysh, A. E. (2023). Proza Stepana Protsiuka i rozvytok psikhoanalychnoho dyskursu v ukraïns'kii literaturi. *Prose of Stepan Protsyuk and the development of psychoanalytic discourse in Ukrainian literature*. Sums'kyi Derzhavnyi Universytet. [in Ukrainian].

- Smith, G. W. (2024). Theoretical Foundations of Literary Onomastics. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199656431.013.41> [in Ukrainian].
- Fischer-Lichte, E. (2024). Estetica de lo performativo. Retrieved from https://eva.fhce.udelar.edu.uy/pluginfile.php/163491/mod_resource/content/1/Estetica%20de%20lo%20performativo.pdf
- Vermeulen, T., & van den Akker, R. (2010). Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*, 2, 1–14.
- The Journal of Literary Onomastics. (2024.). Retrieved from <https://soar.suny.edu/handle/20.500.12648/1972>

АНОТАЦІЯ

Вступ. У статті здійснено аналіз жанрових особливостей онімного письма постмодернізму. Монодрама як форма театрального мистецтва фокусується на одному персонажі, що дозволяє глибше досліджувати психологічні та екзистенційні аспекти героя і порушувати важливі теми самоідентифікації людини у технізованому суспільстві. У метамодернізмі власні назви можуть не лише позначати конкретні об'єкти чи особистості, але й набувати символічного значення, розкриваючи глибокі смисли.

Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей онімного письма літературних творів метамодернізму як нової парадигми сучасних літературних практик на прикладі аналізу жанрового ономастикону монодрами-антиутопії Олександра Ірванця «Recording».

Об'єкт дослідження. Ономастикон монодрами-антиутопії Олександра Ірванця «Recording» у контексті метамодернізму.

Методи дослідження. Застосовано метод критичного аналізу, системний, структурний і формальний методи, а також метод систематизації та узагальнення, що сприяли науковому обґрунтуванню характерних особливостей онімних практик у парадигмі метамодернізму та усвідомленню їх нової естетики. За допомогою описового методу схарактеризовано особливості вживання онімів в системі власних назв літератури метамодерного світу.

Результати дослідження. Висвітлено своєрідність взаємодії онімів та безонімних номінацій у художньому тексті як засобу створення метамодерного світу. Продемонстровано роль онімно-номінаційного кола, яке оточує персонаж монодрами, у розкритті авторського задуму. Здійснено аналіз онімної творчості Олександра Ірванця у контексті естетики метамодернізму, яка передбачає семантичну гру, коли звичні речі можуть набувати нових значень. В онімній практиці це відбувається шляхом онімізації і трансонімізації. Зазначено, що в онімному письмі метамодернізму закладено потужний сугестивний ресурс. Доведено, що через онімну практику монодрама «Recording» відбиває проблеми сучасного інформаційного суспільства, де відчуження й ізоляція стають викликами для людини.

Висновки. Власні назви в монодрамі служать інструментом для розкриття внутрішнього світу персонажа, його ідентичності, пам'яті та соціальних рефлексій. Оскільки в монодрамі лише один персонаж, власні назви сприяють розкриттю психологічного стану героя, його ставлення до соціуму та світу. У метамодерністському контексті власні назви поєднують в собі модерністську серйозність та постмодерністську іронію. Вони можуть бути об'єктом гри, що підкреслює їхню багатозначність та складність, і стають символами соціальних, політичних або ідеологічних процесів.

Ключові слова: онімна практика, монодрама, онімна та безонімна номінація, онімізація, трансонімізація, метамодерністський контекст.

Інформація про автора:

Галина ЛУКАШ

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса м. Вінниця, Україна; e-mail:
g.lukash@donnu.edu.ua; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9777-7718>

Note on Contributor:

Halyna LUKASH

Doctor of Philology, Professor, Professor of the Department of Management Information Systems
Vasyl Stus' Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine; e-mail: g.lukash@donnu.edu.ua;
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9777-7718>

УДК 811.111'276.6:796

DOI 10.18524/2410-3373.2024.27.315670

Гергана ПЕТКОВА*Медицински университет**Пловдив, България***Gergana PETKOVA***Medical University**Plovdiv, Bulgaria***Георги УЗУНОВ***Медицински университет**Пловдив, България***Georgi UZUNOV***Medical University**Plovdiv, Bulgaria*

**РОДОВИ ВРЪЗКИ НА БЪЛГАРСКИЯ
АНТРОПОНИМИКОН С
ЛИЧНОИМЕННАТА СИСТЕМА НА
ДРЕВЕН РИМ ИЛИ ЗА
БЪЛГАРСКИТЕ ЛИЧНИ ИМЕНА,
ИЗВЕДЕНИ ОТ РИМСКО РОДОВО
ИМЕ**

**GENERIC RELATIONSHIP BETWEEN
BULGARIAN ANTHROPONYMICON
AND THE NAME SYSTEM OF
ANCIENT ROME OR THE LINK
EXISTING BETWEEN BULGARIAN
PERSONAL NAMES AND ROMAN
GENTILE NAMES**

ABSTRACT

Introduction. *The fact that almost all contemporary European countries used to be part of the Roman Empire in the ancient past the question at what extend the culture and the way of living have affected the peoples in the different Provinces arises. Traces are observed in many layers – even in the field of onomastics and the patterns of naming.*

The purpose of the present paper is to establish the list of Bulgarian personal names derived from a Roman gentile name as well as to classify them in accordance with the basic lexeme, being it an appellative or another onym, used in their formation. An extralinguistic additional classification including information about the excerpted onyms canonization is also prepared.

Background and motivations. *Most of the Latin names became extremely popular throughout the centuries due to the fact that they became canonized by the Church. As names of saints and martyrs and because of Christianity gaining popularity as a religion a lot of onyms, part of the Roman personal name system, enter other anthroponymicons. But being foreign their meaning in most of the cases remains unclear to the common people even today.*

Methodology. *The main methods used are onomastic data excerption and comparative analysis. The expected results are related to describing the appearance and etymology of the roman gentile names and their equivalents found in contemporary Bulgarian onomastycon.*

Keywords: *Roman gentile name, Bulgarian personal name, anthroponym, onomasticon, Roman personal name system.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Влиянието на римската култура е оставило своите отпечатаци във всички антропонимни системи на Стария континент, че и отвъд. Българският антропонимикон не е изключение.

ОБЕКТ НА НАСТОЯЩЕТО ИЗСЛЕДВАНЕ са българските лични имена, както мъжки, така и женски, изведени от римско родово име.

ОСНОВНАТА ЦЕЛЕ да бъде представен максимално изчерпателен списък на регистрираните в специализираните антропонимни речници оними, тяхната изконна етимология, когато това е възможно, както и екстралингвистичната информация относно канонизацията им, защото включването на дадено име в каноничните списъци на Католическата църква, на Православната или и в на двете, обикновено е основната причина за навлизането на дадено латинско по произход име в разглеждания антропонимикон. Важно е да се подчертае, че ексцерпиранията са част от съвременното състояние на системата. Диахронност може да се наблюдава само в етимологичното проучване на изследваните именни иденци. За постигането на неговата оптимална точност изследването се придържа стриктно към етимологичните тълкувания, открити в използваните източници.

Не са обект на настоящето проучване сравнителни словообразователни анализи, разглеждащи в съпоставителен план ексцерпиранията антропоними, деривационните процеси и обсъждането на типовете суфикси, използвани в процеса на деривация, пътищата на навлизане (дали дадено име е навлезнало директно от латински или чрез посредничеството на трети езици), морфематичните и фонематичните особености на ексцерпиранията примери и ареалните специфики. Фокусът е единствено върху основните форми на българските оними, т. е. изведени от изконно по произход латинско име, а не от латинизирано гръцко, етруско, келтско, гермаско и т. н. лично име. Не са включени двойни и тройни български лични имена. Важно е да се подчертае също така, че посочените показатели са условни и ориентировъчни.

Като основен източник за ексцерпция са послужили специализираните речници по антропонимия, а като допълнителни материали са използвани латински речници, както и редица специализирани сайтове.

Приложената **МЕТОДОЛОГИЯ** се изразява в ексцерпция на онимите, обект на научен интерес от специализирани ономастични речници и

допълнителни източници на информация, след което ексцерпирани примери са класифицирани според характера на изходната мотивираща основа/деривационния формант, според модела на образуване на дадено българско име от изходното римско родово и според екстралингвистична информация относно включването му в каноничните списъци. Важно е да се подчертае, че класификацията според изходната мотивираща дума се осъществява според принципите, описани и прилагани от латинската граматична норма.

Римските родови имена като част от личноименната система на Древен Рим

В периода от основаването на града до Средновековието се наблюдават различни практики при именуването на гражданите в Древен Рим. Като класическа се възприема тази от тях, използвана от римския елит по време на Републиката и началните години на Империята. Това се дължи на факта, че най-голям брой писмени паметници, съдържащи информация относно именната система, могат да бъдат отнесени към този период.

Мъжките имена при римляните съдържат минимум два компонента – лично име (*praenomen*) и родово име¹ (*nomen* (Фьодорова, 1982:85; Johnson, 1903, 1932) / *nomen gentile* (Felecan, 201:65; Johnson, 1903, 1932) / *nomen gentilicium* (Johnson, 1903, 1932)). Възможно е гражданинът да притежава и прякор, който да е родов (*cognomen*) или личен (*agnomen*) (Фьодорова,

¹ В надписите след личното и родовото име на римския гражданин се добавя личното име на неговия баща, дядо и дори пращядо (Например, името на римски консул през 42 г. пр. н. е. *L(ucius) Menatius, L(ucii) f(ilius), L(ucii) n(epos), L(ucii) pron(epos), Plancus/ Луций Мунаций Планк, син на Луций, внук на Луций, правнук на Луций*).

В редки случаи преноменът на бащата стои след когномена му или въобще липсва.

При изписването на пълното име на даден римски гражданин може да бъде указана и трибата (*tribus* от форма за **Dat. pl./ Abl. pl.** от лат. *tres, trium* – „три“, район на Рим и прилежащите към него земи), към която той принадлежи (например, *L(ucius) Caecilius, L(ucii) f(ilius), Pap(iria tribu), Optatus/ Луций Цецилий Оптам, син на Луций от трибата Панурия*). Градските триби в Рим са: *Collina, Esquilina, Palatina, Suburana (Sucusana)*; а селските са: *Aemilia, Aniensis, Arnensis (Arniensis), Camilia, Claudia, Clustumina, Cornelia, Fabia, Falerna/ Falerina, Galeria, Horatia, Lemonia, Maecia, Menenia, Oufentina/ Oufetina, Papiria, Pollia, Pomptina/ Pontina, Publilia (Poblilia, Poplilia), Pupinia (Popinia), Quirina, Romilia, Sabatia/ Sabatina, Scaptia, Sergia, Stellatina, Teretina, Tromentina, Velina, Voltinia/ Votinia, Voturia*. Упоменаването на трибата е вид доказателство за изконен римски произход. Първоначално по времето на Ромул (*Romulus*) трибите са само три: *Ramnes, Tities* и *Luceres*, а през 242 г. пр. н. е. техният брой достига 35.

Рядко в надписи при изписването на името на даден римски гражданин се упоменава и неговият роден град (Например, *C Cornelius, C f(ilius), Pom(ptina tribu), Dert(ona), Verus/ Гай Корнелий Вер, син на Гай, от Помптинската триба, родом от Дертона* (дн. Тортонa, лигурски град в Северна Италия)) (Фьодорова, 1982, с. 89 – 91).

1982:85; Felecan, 2010:65). Знатните римляни често добавят и информация за това чий син са (например, *M. Porcilius Regulus, filius M. Procilii Nocetae* (Марк Порцилий Регул, син на Марк Порцилий Ноцета)) (Felecan, 2010:70).

Това представлява тричленната именна система (наречена *tria nomina* или „*трите имена*“) в Древен Рим. Първоначално тя е била валидна само за патрицианските родове. Предполага се, че системата функционира от 5 в. пр. н. е., но официално се среща в документи от 2 в. пр. н. е. и се запазва в този вид до управлението на Сула (*Sulla*), т. е. до края на Републиката (Felecan, 2010:66). Тя е уникалана, среща се само при племената, обитаващи Италийския полуостров, и коренно се различава от практиките на именуване при народите от другите части на Европа и дори на Средиземноморието, при които е типична употребата на комбинация от монотематично и дитематично лично име. Чак по време на Империята тричленната именна система започва да е валидна и за жените в Древен Рим (Johnson, 1903, 1932).

Около 753 г. пр. н. е. римските родове са приблизително триста. Всеки десет рода се обединяват в една курия, а всеки десет курии – в едно племе. Сто латински рода образуват племето рамни, от сабините е съставено племето тиции, а от родовете, съставени от съседи на предходните две племена, включително и етруските, е образувано племето на луцерите.

По свидетелство на Цицерон за член на даден род се смята този, който носи съответното родово име, роден е от свободни родители, чиито предци никога не са били роби и не са лишавани от граждански права. Потомството се проследява само по мъжка линия. Родовите имена обикновено са изведени от тези на основателите му.

Правото да се носи родовото име се определя от същността на родовата организация. Предполага се, че древните имена на римските родове вероятно произлизат от названия на животни и неодушевени предмети. С началото на традицията да се проследява произходът на рода само по мъжка линия, родовите имена започват да отстъпват място на личните. В резултат на тази

промяна някои родови имена започват да се употребяват като лични, а други изчезват (Суперанска, 1973:24).

Поради поява на териториални претенции даден род може да се раздели. Възможно е отделената част да придобие ново име (напр. Марциалите и Клавдиите са две семейства, произлезли от рода на Клавдиите) (*ibidem*, с. 24 – 25).

Родовите имена през класическия период от развоя на латинския език завършват на *-ius* (*Caecilius*) (Фьодорова, 1982:87; Felecan, 2010:65; Johnson, 1903, 1932; Smith 1875: 801), суфикс, използван за образуване на прилагателни имена. Всъщност голяма част от тези оними предствляват прилагателно име, изведено от лично име (*Marcius* < *Marcus*, *Octavius* < *Octavus*) или от прякор. Този формант се използва и при деривацията на родово име в случаите, когато римският гражданин е осиновен от представител на друг род, т. е. носи новото си родово име, но към него е прибавен *-ius* (Felecan, 2010:65).

Този суфикс е използван само от патрициите. Вариантите му, използвани от не така знатни римляни, са *-eius*, *-aius*, *-aeus*² и *-eus* (Johnson, 1903, 1932; Smith, 1875:801). Онимите, завършващи на *-ilius* и *-elius*, постепенно се асимилират от диминутивните суфикси *-illus* и *-ellus* (напр. *Opillus* вм. *Opilius*, *Hostillus* вм. *Hostilius*, *Quintillus* вм. *Quintilius*, *Ofellus* вм. *Ofelius*) (Smith, 1875:801). По време на Републиката със същата функция като *-ius* се използват и формантите *-is* (*Caecilis*) и *-i* (*Caecili*) (Фьодорова, 1982, :87).

За родови имена, които нямат римски произход, се използват следните суфикси: 1) за имена от сабински произход *-enus* (*Alfenus*, *Verenus*); 2) за имена от умбрийски произход *-as* (*Maenas*), *-anas* (*Mafeanas*), *-enas* (*Asprenas*, *Maecenas*), *-inas* (*Carrinas*, *Fulginas*); 3) за имена от етруски произход *-arna* (*Mastarna*), *-erna* (*Calesterna*, *Perperna*), *-enna* (*Sisenna*, *Tapsenna*), *-ina*

² Този суфикс е по-късен вариант на *-eius*. Доказателство за това са засвидетелставаните форми *Anneius/Annaeus* и *Appuleius/Appulaeus* (Smith, 1875, p. 801).

(*Caecina, Prastina*), **-inna** (*Spurinna*) (ibidem); 4) за имена от галски произход -**acus** (*Avidiacus*) (Johnson, 1903, 1932).

Подобно на преномените, най-известните родови имена са съкращавани в надписите по следния начин: *Aelius* (AEL), *Antonius* (ANT, ANTON), *Aurelius* (AVR), *Claudius* (CL, CLAVD), *Flavius* (FL, FLA), *Iulius* (I, IVL), *Pompeius* (POMP), *Valerius* (VAL), *Ulpus* (VLP). Голяма част от тях са много древни и с течение на времето тяхното значение бива забравено (ibidem).

През I в. пр. н. е. в Рим се появяват предпоставки за смяна на формата на държавно управление (от Република към еднолична власт). Тогава представителите на елитните семейства, които имат амбиции да застанат начело на империята, започват да търсят своите корени сред легендарните царе и герои. Например, *Юлий Цезар* (*Iulius Caesar*) свързва името на своя род, *Юлиевия* (*gens Iulia*), с името на легендарния основател на Рим, *Юл* (*Iulus*) (Фьодорова, 1982:87 – 88).

Списъкът на засвидетелстваните родови имена в Древен Рим включва: *Aburius, Accius, Accoleius, Acilius, Aebutius, Aedinius, Aelius, Aemilius, Albanus, Albatius, Albius, Allectius, Amatius, Ambrosius, Annaeus, Anneius, Annus, Antinius, Antistius, Antius, Antonius, Apollonius, Appuleius, Apustius, Aquilius/Aquillius, Armenius, Arrius, Arsinius, Artorius, Asinius, Ateius, Atilius, Atius, Atrius, Atrionius, Attius, Aufidius, Aurelius, Aurius, Ausonius, Autronius, Avianus, Avidius, Avitus, Axius, Babudius, Baebius, Balventius, Bantius, Barbatius, Barrius, Batilienus, Betucius, Blandius, Blossius, Bruccius, Bruttius, Bucculeius, Burrius, Caecilius, Caecina, Caecius, Caedicius, Caelius, Caeparius, Caepasius, Caerellius, Caesennius, Caesetius, Caesius, Caesonius, Caesulenus, Caetronius, Calavius, Calidius, Calpurnius, Calventius, Calvisius, Camilius, Camillius, Camelius, Canidius, Caninius, Canius, Cantilius, Cantius, Canuleius, Canutius, Caprenius, Carius, Caristianus, Carvilius, Cassius, Ceionius, Cicereius, Cilnius, Cincius, Cispius, Claudius/ Clodius, Cloelius, Clovius, Cluentius, Cluilus, Cluntius, Cocceius, Coiedius, Cominius, Consentius, Considius, Coruncatius, Cordius, Cornelius, Cosconius, Curiatius, Curius, Curtius, Decimius, Decius, Decumius,*

Desticius, Dexsius, Didius, Dillius, Domitius, Dossenius, Duccius, Duilius, Durmius, Duronius, Egnatius, Epidius, Equitius, Fabius, Fabricius, Fadius, Faenius, Falerius, Fannius, Favonius, Festinius, Flaminius, Flavius, Flavinius, Flavonius, Floridius, Florius, Floronius, Fufius, Fulcinius, Fulvius, Fundanus, Furius, Gabinius, Galerius, Gavilius, Gavius, Geganius, Gellius, Geminius, Genucius, Granius, Gratius, Gratidius, Helvetius, Helvius, Herennius, Herminius, Hirtius, Horatius, Hortensius, Hosidius, Hostilius, Icilius, Insteius, Iulius, Iunius, Iuventius, Laberius, Labienus, Laelius, Laetorius, Lafrenius, Lampronius, Lartius, Liburnius, Licinius, Livius, Lollius, Longinius, Loreius, Lucceius, Lucilius, Lucius, Lucretius, Lusius, Lutatius, Macrinus, Maecilius, Maelius, Mallius, Mamilius, Manlius, Manilius, Marcius, Marius, Matius, Maximus, Memmius, Menenius, Messienus, Metilius, Milonius, Minicius, Minius, Minucius, Mocius, Modius, Mucius, Munatius, Munius, Murrius, Naevius, Nasennius, Nemetorius, Nepius, Nigidius, Nigilius, Ninnius, Nipius, Norbanus, Novius, Numerius, Numicius, Octavius, Olcinius, Oppius, Opsius, Oranius, Otacilius, Ovidius, Paesentius, Palpellius, Papinius, Papius, Papius, Pedanius, Pedius, Peltradius, Pescennius, Petellius, Petilius, Petillius, Petronius, Pinarius, Piscius, Pisentius, Placidius, Plautius, Plinius, Plotius, Pollius, Pompeius, Pompilius, Pomponius, Pomptinus, Pontidius, Pontius, Popidius, Popillius, Porcius, Portius, Postumius, Potitius, Publicius, Pullo, Pupius, Quinctilius, Quinctius, Quirinius, Rabirius, Rubellius, Rufius, Rufrius, Rusionus, Rutilius, Sabucius, Sallustius, Salonius, Salvius, Scribonius, Secundinius, Secundius, Seius, Sempronius, Sennius, Sentius, Septimius, Sepunius, Sepurcius, Sergius, Sertorius, Servilius, Sestius, Sextilius, Sextius, Sicinius, Sidonius, Silius, Sittius, Socellius, Sornatius, Spurius, Stadius, Statilius, Stertinius, Suedius, Suetonius, Sulpicius, Tadius, Talmudius, Tanicius, Tarpeius, Tarquitius, Terentius, Tertinius, Tettidius, Tettienus, Tettius, Titiedius, Titinius, Titius, Titurius, Trebatius, Trebellius, Treblanus, Tremelius/ Tremellius, Tuccius, Tullius, Turullius, Ulpius, Umbrenius, Umbrius, Ummidius, Urgulanius, Uulius, Vagennius, Vagionius, Vagnius, Valerius, Varius, Vassenius, Vatinius, Vedius, Velius, Velleius, Veranius, Verecundius, Vergilius, Verginius, Vesnius, Vesuvius,

Veturius, Vibenius, Vibidius, Vibius, Vicricius, Viducius, Villius, Vinicius, Vipsanius, Vipstanus, Viridius, Virius, Visellius, Vitellius, Vitruvius, Volaginius, Volcatius, Volumnius, Volusenna, Volusenus, Volusius, Vorenus (BTN).

Някои лица притежават и по две родови имена. Това се получава, когато римски гражданин е осиновен от представител на друг род. След осиновяването той използва като родово името на рода на своя осиновител, а старото след прибавянето на суфикс *-anus*³ изпълнява ролята на втори когномен (например, *Гай Октавий (Gaius Octavius)*, по-известен като император *Август (Augustus)*, получава името *Гай Юлий Цезар Октавиан (Gaius Iulius Caesar Octavianus)*, след като е осиновен от *Гай Юлий Цезар (Gaius Iulius Caesar)*) (Фьодорова, 1982:89; Johnson, 1903, 1932; Smith, 1875, :801).

Невинаги осиновеният желае да показва връзката си с рода, от който по начало произхожда. Например, вече като възрастен, император *Август (Augustus)* не използва когномена *Октавиан (Octavianus)*, защото *Октавиевият род (gens Octavia)* не е така уважаван както *Юлиевия (gens Iulia)*. Въпреки това не е разрешено използването на чуждо родово име или когномен. Който бъде уличен в подобно деяние, бива съден за измама (Smith, 1875:801). Промяната на името също не е разрешена (*ibidem*, p. 803).

Пример за пълното име на римски гражданин според тричленната именна система е *Marcus Aurelius Lucii f. Quinti n. tribu Galeria Antonius Felix, domo Caesaraugusta*, където *Marcus* е преномен, *Aurelius* е родово име, т. е. принадлежи към *gens Aurelia*, *Lucii f(ilius)* (син на *Луций*), *Quinti n(epos)* (внук на *Квинт*), *tribu Galeria* (триба от *Галерия* (област в дн. Испания), *Antonius* е когномен, използван за именуване на семейство в рамките на рода, *Felix* е

³ В *Антониевия (gens Antonia)* и *Фламиниевия род (gens Flaminia)* се използва суфикс *-inus* вместо *-anus* (*Antoninus*, а не *Antonianus*; *Flamininus*, а не *Flaminianus*).

По време на ранния етап на Империята се срещат случаи, когато родовото име на родния баща не претърпява промени след осиновяването (например, *Гай Плиний Цецилий Секунд (C. Plinius Caecilius Secundus)* и *Луций Елий Аурелий Комод (L. Aelius Aurelius Commodus)*) (Smith, 1875, P. 801).

агномен, *domo Caesaraugusta* (дн. Сарагоса, Испания) оказва местожителството на римския гражданин.

Към римския гражданин човек може да се обърне с неговия преномен и родово име, само с родово име, само с когномен, родово име и когномен с преномен и когномен. Използваната комбинация зависи от начините на именуване на другите римски граждани, притежаващи същото пълно име. По време на Републиката родовото име е било отличителната черта на римлянина, а по време на Империята тази роля е изпълнявана от когномена.

Тенденцията да се изпуска един или повече елементи от името предизвиква много затруднения за съвременните изследователи, защото чести са случаите, когато имената на отделните хора се различават едно от друго по само един елемент.

Древните традиции престават да бъдат спазвани. Това е валидно най-вече за провинциите. От 2 в. от н. е. става модерно римският гражданин да притежава колкото се може повече имена⁴. През 4 – 5 в. от н. е. преноменът и родовото име почти излизат от употреба (Фьодорова, 1982:101).

Антропониими, част от съвременния български антропонимикон, изведени от римско родово име

Ексерпираните родови имена с еквивалент в съвременния български антропонимикон под формата на мъжко лично име са:

1. **AEMILIUS: BG:** Емил;
2. **ANTONINUS: BG:** Антонин;
3. **ANTONIUS: BG:** Антон;
4. **AUGUSTINUS: BG:** Августин;
5. **AUGUSTUS: BG:** Август;
6. **AURELIUS: BG:** Аврелий;
7. **CAELIUS/ COELIUS: BG:** Целий;
8. **CLAUDIUS/ CLODIUS: BG:** Клавди/ Клавдий;

⁴ В надпис има засвидетелствано име на консул от 169 г. от н. е., състоящо се от 38 отделни антропонима (Фьодорова 1982:101).

9. *CLOELIUS/ CLUILIUS*: **BG**: Клелий;
10. *CORNELIUS*: **BG**: Корнелий;
11. *EGNATIUS / IGNATIUS*: **BG**: Игнат;
12. *IUNIUS/ JUNIUS*: **BG**: Юний;
13. *LUCIANUS*: **BG**: Лукиян;
14. *MARIANUS*: **BG**: Мариан;
15. *MARINUS*: **BG**: Марин;
16. *PETRONIUS*: **BG**: Петроний;
17. *SEVERINUS*: **BG**: Северин;
18. *SEVERUS*: **BG**: Север;
19. *VALERIUS/ VALESIUS*: **BG**: Валери;
20. *VERGILIUS/ VIRGILIUS*: **BG**: Вергилий/ Virgiliy;
21. *VERGINIUS/ VIRGINIUS*: **BG**: Вергиний.

Както вече бе упоменато, ексцерпираниите примери са класифицирани на базата на техния изходен деривационен апелатив или име, от което латинското име е образувано. Обърнато е специално внимание на екстралингвистичната информация относно включването на проучваните оними в официалните списъци на светците само от Православната, само от Католическата или и от двете християнски църкви.

А. Класификация на римските родови имена и техните еквиваленти в българския антропонимикон с оглед на тяхната деривация:

А. 1. Деривационни модели според:

А. 1. 1. Мотивиращата основа:

А. 1. 1. 1. От съществително собствено име:

а) От антропоним:

- От римски преномен:

Lucianus (< *Lucius* (МНМ 2)) > **BG**: Лукиян (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006);

- От римско родово име:

Antoninus (< *Antonius* (Ковачев, 1987)) > **BG**: АНТОНИН (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Augustinus* (< *Augustus* (Ковачев, 1987; Oxford, 1968)) > **BG**: АВГУСТИН (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Marianus* (< *Marius* (Ковачев, 1995; Oxford, 1968)) > **BG**: МАРИАН (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Severinus* (< *Severus* (Ковачев, 1987)) > **BG**: СЕВЕРИН (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995).

А. 1. 1. 2. От апелативи:

а) От прилагателно име:

Aurelius (< *aureolus*, 3/ *aureus*, 3 – „златен, позлатен“ (Вайганд, 1926; Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1995)) > **BG**: Аврелий (Ковачев, 1995); *Claudius/ Clodius* (< *claudius*, 3 – „заклучен“) > **BG**: Клавди/ Клавдий (Ковачев, 1995); *Iunius/ Junius* (< *iunior* – „по-млад“ (сравнителна степен от прил. име *iuvenis*, е – „млад“) > **BG**: Юний (Ковачев, 1995); *Severus* (< лат. *severus*, 3 – „суров, строг, сериозен“ (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Oxford, 1968)) > **BG**: Север (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1995);

б) От глагол:

Valerius/ Valesius (< *valeo*, 2 – „здрав съм, силен съм; як, крепък“) > **BG**: Валери (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995).

А. 1. 1. 1. 1. От глаголни форми /вербоиди/:

Augustus (< лат. *augustus*, 3 – „велик; възвишен, свещен; почитан, уважаван“ (мин. страд. прич. от гл. *augeo*, 2 – „увеличавам, нараствам“) (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995)) > **BG**: Август (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006).

V.2. Етимологична характеристика на немотивираните римски родови имена:

А. 1. Римски родови имена с невъзстановена вътрешна форма и неясно първоначално значение:

Cloelius/ Cluilus > **BG**: Клелий (Ковачев 1995);

А. 2. Римски родови имена с различни етимологични интерпретации:

Aemilius (< 1) лат. *aemulus, i, m* – „враг, конкурент, съперник, участник в съревнование” (Вайганд, 1926); 2) гр. *αιμόλιος* – „лъскъв“ (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995) > **BG**: Емил (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Antonius* (< 1) *Antenium*, име от етруски произход с неясно значение); 2) гр. *ανθος* – „цвете” (Илчев, 1969 (2012))) > **BG**: Антон (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Cornelius* (< 1) лат. *cornu, us, n* – „рог” (Ковачев, 1987); 2) лат. *corneolus, 3* – „роговиден, твърд“ (Ковачев, 1995) > **BG**: Корнелий (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Egnatius/ Ignatius* (< 1) неясно значение (Илчев, 1969 (2012)); 2) лат. *ignis, is, m* – „огън” (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); 3) лат. *gnatus, 3* – „роден“ (мин. страд. причастие от гл. *gnascor, 3* – „раждам се”) (Ковачев, 1995); 4) лат. *igneus, 3* – „огнен, пламенен, буен“ (Ковачев, 1987) > **BG**: Игнат (Вайганд, 1926; Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Marinus* (< 1) римското родово име *Marius*; 2) лат. *marinus, 3* – „морски” (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); 3) библейското женско име *Maria* (в редки случаи от *Marina*) (Илчев, 1969 (2012))) > **BG**: Марин (Вайганд, 1926; Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Petronius* (< 1) лат. *petro, petronis, m* – „стар овен“ (Ковачев, 1995); 2) гр. *πέτρα* (йон.)/ *πέτρος* – „камък; скала“ (Ковачев, 1987)) > **BG**: Петроний (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Vergilius/ Virgilius* (< 1) лат. *virga, ae, f* – „жезъл; пръчка, вейка; лоза“; 2) от *vergiliae, arum, f* – „съзвездие Плеади“ (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995)) > **BG**: Вергилий (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995)/ Виргилий (Ковачев, 1995); *Verginius/ Virginius* (< 1) лат. *virga, ae, f* – „жезъл; пръчка, вейка; лоза“ (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); 2) лат. *vergo, 3* – „наклонен съм” (Ковачев, 1987)) > **BG**: Вергиний (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006).

В. Класификация на римските родови имена според канонизацията им:

В.1. Имена на светци, канонизирани от Католическата църква: *Caelius/ Coelius, Vergilius/ Virgilius;*

В.2. Имена на светци, канонизирани от Православната църква: *Aemilius, Antoninus, Antonius, Augustus, Aurelius, Claudius/ Clodius, Egnatius/ Ignatius, Lucianus, Marianus, Marinus, Petronius, Severinus, Severus, Valerius/ Valesius.*

Женските латински лични имена, образувани от римско родово име, и техните еквиваленти в българската личноименна система са:

1. **AEMILIA: BG:** Емилия;
2. **ANTONIA: BG:** Антония;
3. **AUGUSTA: BG:** Августа;
4. **AUGUSTINA: BG:** Августина;
5. **AURELIA: BG:** Аурелия;
6. **CAECILIA/ CECILIA/ COECILIA: BG:** Цецилия;
7. **CLAUDIA/ CLODIA: BG:** Клавдия;
8. **CORNELIA: BG:** Корнелия;
9. **EGNATIA/ IGNATIA: BG:** Игната;
10. **FLAVIA: BG:** Флавия
11. **LIVIA: BG:** Ливия;
12. **LUCRETIA: BG:** Лукреция;
13. **MARCELLINA: BG:** Марселина;
14. **MARINA: BG:** Марина;
15. **PETRONIA: BG:** Петрония;
16. **PETRONILLA: BG:** Петронила;
17. **SERGIA: BG:** Сергия;
18. **SEVERINA: BG:** Северина;
19. **SULLA: BG:** Сула;
20. **VALERIA: BG:** Валерия;
21. **VERGILIA/ VIRGILIA: BG:** Вергилия/ Виргилия.

И при женските антропоними са приложени същите класификационни модели като при мъжките по-горе.

А. Класификация на женските латински лични имена, образувани от римско родово име, техните еквиваленти в българския антропонимикон с оглед на тяхната деривация:

А. 1. Деривационни модели според:

А. 1. 1. Мотивиращата основа:

А. 1. 1. 1. Съществително собствено име:

а) От антропоним (римско родово име):

Aemilia (< *Aemilius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987)) > **BG:** Емилия (Вайганд, 1926; Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Antonia* (< *Antonius* (Ковачев, 1987)) > **BG:** Антония (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Antonina* (< *Antoninus* (Ковачев, 1987)) > **BG:** Антонина (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Augustina* (< *Augustinus* (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995)) > **BG:** Августина (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Caecilia/ Cecilia/ Coecila* (< *Caecilius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987)) > **BG:** Цецилия (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Claudia/ Clodia* (< *Claudius/ Clodius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987)) > **BG:** Клавдия (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Cornelia* (< *Cornelius*) > **BG:** Корнелия (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Egnatia/ Ignatia* (< *Egnatius/ Ignatius* (Ковачев, 1987)) > **BG:** Игната (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Flavia* (< *Flavius*) > **BG:** Флавия (Ковачев, 1987); *Livia* (< *Livius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006)) > **BG:** Ливия (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Petronia* (< *Petronius* (Ковачев, 1987)) > **BG:** Петрония (Ковачев, 1995); *Petronilla* (< *Petronius* (Илчев, 1969 (2012))) > **BG:** Петронила (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1995); *Sergia* (< *Sergius* (Ковачев, 1987)) > **BG:** Сергия (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Severina* (< *Severinus* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987))

> **BG:** Северина (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Sulla* (< *Sulla/ Sylla*) > **BG:** Сула (Ковачев, 1987)); *Valeria* (< *Valerius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987)) > **BG:** Валерия (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995).

А. 1. 1. 2. От апелатив:

а) От прилагателно име:

Marcellina (< *Marcellina* – „марселинска“ (форма за ж. р. от прил. име *Marcellinus*, 3 – „марселински“)) > **BG:** Марселина (Ковачев, 1995).

Б. Етимологична характеристика на немотивираните женски латински лични имена, образувано от римско родово име:

Б. 1. Женски латински лични имена, образувани от римско родово име, с различни етимологични интерпретации:

Augusta (< 1) римското родово име *Augustus* (Ковачев, 1995); 2) лат. *augusta* – „велика; възвишена, свещена; почитана, уважавана“ (форма за ж. р. от мин. страд. прич. *augustus*, 3 – „велик; възвишен, свещен; почитан, уважаван“ от гл. *augeo*, 2 – „увеличавам, нараствам“) (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995)) > **BG:** Августа (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Aurelia* (< 1) римското родово име *Aurelius* (Ковачев, 1995); 2) лат. *aureola* – „златна; скъпа“ (форма за ж. р. от прил. име *aureolus*, 3 – „златен; скъп“) (Ковачев, 1987)) > **BG:** Аурелия (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Lucretia* (< 1) римското родово име *Lucretius* (Ковачев, 1987; Oxford, 1968); 2) лат. *lucretia* – „която носи полза“ (форма за ж. р. от прил. име *lucretius*, 3 – „който носи полза“); 3) лат. *lucrum, i, n* – „богатство“) > **BG:** Лукреция (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Marina* (< 1) римското родово име *Marinus* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987); 2) лат. *marina* – „морска“ (форма за ж. р. от прил. име *marinus*, 3 – „морски“) (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1995)) > **BG:** Марина (Вайганд, 1926; Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Vergilia/ Virgilia* (< 1) римското родово име *Vergilius/ Virgilius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987); 2) лат. *vergiliae, arum, f* – „съзвездие Плеади“ (Ковачев, 1987)) > **BG:** Вергилия

(Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006)/
Виргилия (Ковачев, 1995).

В. Класификация на женските латински лични имена, изведени от римско родово име, според канонизацията им:

В.1. Имена на светици, канонизирани от Католическата църква: *Cornelia, Severina;*

В.2. Имена на светици, канонизирани от Православната църква: *Petronia;*

В.3. Имена на светици, канонизирани и от Православната, и от Католическата църква: *Aemilia, Antonia, Augusta, Augustina, Aurelia, Caecilia/ Cecilia/ Coecilia, Claudia/ Clodia, Flavia, Livia, Lucretia, Marcellina, Marina, Martia, Octavia, Petronilla, Valeria, Verginia/ Virginia.*

ИЗВОДИ

От наблюденията реализирани върху характеристиките на римските родови имена и тяхното отражение върху българския антропонимикон днес може да се изведе заключението, че поради тяхната принадлежност към един сравнително древен ономастичен пласт е трудно да бъде изведена тяхната категорична етимология. И при мъжките, както и при женските оними по-подуктивната е изходна лексема бива друг антропоним в сравнение с апелативите (прилагателно име, глагол, вербоид). Тази лингвистична особеност е свидетелство за междуродовите отношения, които са получили своята писмена следа посредством запазените ономастични единици.

Големият процент на каноничните имена също може да бъде възприето като своеобразно доказателство за пътя на навлизане на римските родови имена в българската личноименна система – посредством християнството след приемането му за официална държавна религия през 9-ти в. от н. е.

Източниците за ексерпция не са подбрани и използвани на случаен принцип, а тяхната селекция се базира на актуалността на поместените в тях данни, както и на достоверността на речниковите им статии. Те също така се отнасят и до различни периоди от развоя на българския антропонимокон. Това подсказва за относително стабилната позиция, заемата от имената, обект на

настоящото проучване, в нея, т. е. тяхната поява не е продукт на временни модни тенденции.

Тяхното консервиране се дължи на друга българска традиция, свързана с избор на име за новородено. Тя се изразява в онаследяване на името на бабата или дядото по майчина или бащина линия. За съжаление, тази традиция е силно разклатена, което заплашва един не малък дял от този тип оними да преминат в периферията на българската личноименна система. След това има вероятност да изпаднат завинаги от нея.

ЛИТЕРАТУРА

- Вайганд, Г. (1926). *Български собствени имена. Произход и значение*. София : Книгоиздателство „Т. Ф. Чипев”, 1926.
- Илчев, Ст. (1959). *Речник на личните и фамилните имена у българите*. София : Издателство на БАН, 1959.
- Ковачев, Н. П. (1987). *Честотно-тълковен речник на личните имена у българите*. София : „Д-р Петър Берон”, 1987.
- Ковачев, Н. (1995). *Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия*. Велико Търново : „Пик“, 1995.
- МНМ2 = *Мифы народов мира* (Энциклопедия в двух томах), т. 2 (К-Я). Москва : Советская энциклопедия, 1988.
- Симеонидис, Х. П. (2006). *Гръцкото влияние върху системата на българските собствени имена*. София : „Ах-Ба-Ка”, 2006.
- Суперанская, А. В. (1973). *Общая теория имени собственного*. Москва : Наука, 1973.
- Фьодорова, Е. В. (1982). *Введение в латинскую эпиграфику*. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1982, с. 85 – 101.
- BTN = www.behindthename.com (Дата звернення: 24.07.2024).
- Felcan, O. (2010). A Diachronic Excursion into the Anthroponymy of Eastern Romania. *Philologia Jassyensia*. An. VI, Nr. 1 (11) 2010, pp. 57 – 80.
- Johnson, H. W. (1903, 1932). *The Private Life of the Romans*. Scott, Foresman and Company, 1903, 1932. (http://www.forumromanum.org/life/johnson_2.html (Дата звернення: 05.09.2024).
- Smith, W. (1987). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London : John Murray, 1875, p. 800 – 803.
- Oxford Latin Dictionary*. London : Oxford University Press, 1968.

REFERENCES

- Vaihand H. O. *Bylharsky sobstveny imena: proyzhod i znachenye. [Bulgarian proper names: generation and meaning]*. Sofyia: T. F. Chypev, 1926. 192 s. [in Bulgarian].
- Ylchev S. T. *Rechnik na lichnite i familnite imena u byharite. [Dictionary of Bulgarian proper and family names]*. Sofia: BAN, 1959. 200 s. [in Bulgarian].
- Kovachev N. P. *Chestotno-tykoven rechnik na lichnite imena u bylharite. [Dictionary of frequently used proper names in Bulgarian]*. Sofia: D-г Петър Beron, 1987. 380 s. [in Bulgarian].
- Kovachev N. A. *Chestotno-etymolohychen rechnyk na lichnyite imena v syvremennata bylharska antroponimii. [Dictionary of frequent-etymological usage of proper names in modern Bulgarian anthroponymy]*. Veliko Tyrnovo: Pik, 1995. 190 s. [in Bulgarian].

- Mify narodov mira*. Entsyklopedyia: v 2-kh tomakh / za red. V. O. Shevchenko. [The myths of peoples of the world. Encyclopedia: in 2 volumes/ ed. V. O. Schevchenko]. Moskva: Sovetskaia entsyklopediia, 1988. T. 2: K-Ya. 700 s. [in Russian].
- Symeonidis Kh. P. *Hrytskoto vliianie verkhu systemata na bylharskite sobstveni imena*. [Greek influence on Bolgarian proper name formation]. Sofia: Akh-Ba-Ka, 2006. 268 s. [in Bulgarian].
- Superanskaia A. V. *Obshchaia teoriia ymeny sobstvennoho*. [General theory of proper name studies]. Moskva: Nauka, 1973. 304 s.
- Fedorova E. V. *Vvedeniye v latynskuiu epyhrafyku*. [Introduction to the Latin epigraphy]. Moskva: Yzd-vo Mosk. un-ta, 1982. С. 85 – 101.[in Bulgarian]
- BTN = www.behindthename.com (Дата звернення: 24.07.2024).
- Felecan, O. (2010). A Diachronic Excursion into the Anthroponymy of Eastern Romania. *Philologia Jassyensia*. An. VI, Nr. 1 (11) 2010, pp. 57 – 80.
- Johnson, H. W. (1903, 1932). *The Private Life of the Romans*. Scott, Foresman and Company, 1903, 1932. (http://www.forumromanum.org/life/johnson_2.html (Дата звернення: 05.09.2024).
- Smith, W. (1987). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London : John Murray, 1875, p. 800 – 803.
- Oxford Latin Dictionary*. London : Oxford University Press, 1968.

АНОТАЦІЯ

Вступ. З огляду на факт, що майже всі сучасні європейські країни в давнину входили до складу Римської імперії, постає з питання про те, наскільки сильно культура і спосіб життя вплинули на народи різних провінцій. Сліди цього впливу простежуються на багатьох рівнях – навіть у сфері ономастики та у закономірностях найменування.

Метою цієї статті є встановлення переліку болгарських особових імен, похідних від римських неєврейських імен, а також їх класифікація відповідно до базової лексеми – апелятива чи іншого оніма, використаного при їх утворенні. Також підготовлено екстралінгвістичну додаткову класифікацію, що включає інформацію про канонізацію виокремлених онімів.

Передумови та мотивація. Більшість латинських імен стали надзвичайно популярними протягом століть завдяки тому, що були канонізовані Церквою. Як імена святих та мучеників, а також через поширення християнства як релігії, багато онімів, що входили до римської системи особових імен, потрапляють до інших антропонімів. Але, будучи іншомовними, вони в більшості випадків залишаються незрозумілими для пересічних людей навіть сьогодні.

Методологія. Основними методами дослідження є вилучення ономастичних даних та порівняльний аналіз.

Очікувані **результати** пов'язані з описом зовнішнього вигляду та етимології римських імен язичників та їхніх еквівалентів, що зустрічаються в сучасному болгарському ономастиконі.

Ключові слова: римське язичницьке ім'я, болгарське особове ім'я, антропонім, онім

Стаття надійшла 18 вересня 2024 р.

Інформація про авторів:**Гергана ПЕТКОВА**

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри мови та спеціального навчання Медичного університету, м. Пловдив, Болгарія; e-mail: Gergana.Petkova@mu-plovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7209-9765>

Георгій УЗУНОВ

викладач кафедри мови та спеціального навчання Медичного університету, м. Пловдив, Болгарія; e-mail: Gergana.Petkova@mu-plovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-6107-5124>

Note on Contributors:**Gergana PETKOVA**

PhD in Linguistics, Senior Lecturer of the Department of Language and Specialized Training (DESO), Medical University, Plovdiv, Bulgaria; e-mail: Gergana.Petkova@muplovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7209-9765>

Georgi UZUNOV

Lecturer, Department of Language and Specialized Training (DESO), Medical University, Plovdiv, Bulgaria; e-mail: Gergana.Petkova@muplovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-6107-5124>

ХРОНІКИ

28-й Міжнародний конгрес ономастичних наук «SUSTAINABILITY OF NAMES, NAMING AND ONOMASTICS»

В Університеті Гельсінкі в колаборації з Університетом Турку та Міжнародною радою з ономастичних наук 19-23 серпня 2024 року відбувся черговий Міжнародний конгрес ономастичних наук, на який зібралися ономасти з усього світу. Темою конгресу було обрано «SUSTAINABILITY OF NAMES, NAMING AND ONOMASTICS», бо він був присвячений актуальним проблемам сталого розвитку в галузі ономастики та процесів номінації. Основна увага конференції була зосереджена на розгляді соціальних, культурних, екологічних та мовних аспектів функціонування власних назв в сучасному глобалізованому світі. Напрямки роботи конгресу стосувалися того, як імена можуть залишатися релевантними, зберігатися або адаптуватися в умовах соціальних, культурних, економічних або екологічних змін, що включає в себе питання збереження історичних та традиційних власних назв у сучасному світі, а також можливі трансформації або зникнення імен через вплив глобалізації або урбанізації; принципів і тенденцій, що забезпечують відповідність процесу номінації культурним, екологічним та соціальним вимогам сталого розвитку, що охоплює питання екологічно обґрунтованого вибору імен для нових географічних об'єктів з урахуванням культурних контекстів; а також ролі ономастики в підтримці досліджень і збереженні знань про імена задля сприяння сталому розвитку мов, культур та суспільств загалом.

На конференції працювало 10 секцій: *Names and minorities* (Імена та меншини), *Names and identity* (Імена та ідентичність), *Names as cultural heritage* (Імена та культурна спадщина), *Names in literary worlds* (Імена в літературних світах), *Names in sustainable cities* (Імена в сталих містах), *Names in sustainable economy* (Імена в сталій економіці), *Changing names* (Зміна імен), *Name laws and policies* (Закони й політика щодо імен), *Onomastic databases* (Ономастичні бази даних), *Onomastics as a sustainable science* (Ономастика як стала наука). В роботі останньої секції було представлено

найновіші здобутки з систематизації та інтернаціоналізації термінів польської, української, латвійської, литовської, словацької, німецької, фінської, французької, чеської та ін. терміносистем. Зокрема, увагу наукової спільноти викликали виступи Артура Галковського (Artur Gałkowski) *Persistence and mutual adaptation of onomastic terminology to humanistic and interdisciplinary scientific terminologies* (Стійкість і взаємна адаптація ономастичної термінології до гуманістичної та міждисциплінарної наукової термінології), Мілана Гарваліка (Milan Harvalík) *English and German Equivalents of Slovak Onomastic Terms in the Slovak Onomastic Commission Project* (Англійські та німецькі еквіваленти словацьких ономастичних термінів у проекті Словацької ономастичної комісії) та Олени Карпенко й Валерії Неклесової *Ukrainian Onomastic Terminology* (Українська ономастична термінологія).

Також під час конференції було проведено 2 симпозиуми: *Minority place-name regulations in Europe* (Регуляція топонімів меншин в Європі) та *Personal names in a multicultural context* (Особисті імена в мультикультурному контексті). На першому симпозиумі розглядалися проблеми стандартизації власних назв в Естонії, Ірландії, Румунії, Каталонії, Швеції, Україні, Литві та інших країнах, а також загальноєвропейські тенденції щодо врегулювання їх використання. Під час другого симпозиуму було висвітлено питання ономастичної неконгруентності у відносинах держави та громадян, реєстрація імен іммігрантів у державних документах, правопис іншомовних адміністративних назв, мапування власних назв в Україні, адаптація діакритичних знаків в правописі власних назв іншими мовами та багато інших.

Ця конференція є видатною подією в науковому світі, оскільки вона збирає провідних фахівців та дослідників з усього світу для обміну передовими знаннями та досвідом у сфері ономастики. Це унікальна платформа для обговорення актуальних питань, пов'язаних із роллю імен і процесами іменування в сучасному глобальному контексті. Конференція сприяє не лише поглибленню наукових досліджень, але й зміцненню

міжнародного співробітництва, створюючи нові наукові контакти та можливості для міждисциплінарних підходів і досліджень у сфері ономастики.

О.Ю.Карпенко
доктор філологічних наук,
професор,
завідувач кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова

**Восьмі міжнародні наукові читання
пам'яті члена-кореспондента НАН України
Юрія Олександровича Карпенка**

26–27 вересня 2024 року на базі філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова відбулися Восьмі міжнародні наукові читання пам'яті члена-кореспондента НАН України Юрія Олександровича Карпенка. Цю подію було приурочено до його 95-річчя від дня народження.

Ця конференція стала важливою науковою подією, особливо в умовах війни, оскільки забезпечила унікальну платформу для обміну знаннями та досвідом між дослідниками з різних країн. Проведення заходу в цей час підкреслило стійкість наукової спільноти та її здатність протистояти викликам, зберігаючи неперервність досліджень і сприяючи розвитку міжнародної співпраці. Конференція не лише сприяла обговоренню актуальних проблем у галузі ономастики, а й зміцнила зв'язки між ученими, що є особливо важливим для збереження наукового прогресу в умовах нестабільності.

На конференції працювало п'ять секцій, зокрема, **«Ономастичні студії: класика і сучасність»**, що уможливило презентацію широкого спектру досліджень щодо сутності й буття власних назв української та інших мов. Серед пленарних та секційних доповідей ономастичної спрямованості особливу увагу викликали такі: **«Онімний простір фразем української мови»** (Н.Ф. Венжинович), **«Інновації в лексикографічному опрацюванні онімної лексики»** (В.В. Грещук, В.В. Грещук), **«Власні назви морів: структура, походження, функціонування в українській мові»** (М.М. Торчинський, Н.М. Торчинська), **«Психофоносемантичний потенціал жіночого імені: алгоритм атрибутивного ступенювання»** (М.В. Дружинець), **«Актуалізація проблематики ономастичної психолінгвістики у фокусі теорії лінгвопсихоакцентуації»** (В.А. Папіш). Було представлено низку досліджень з літературної ономастики, типології онімів різних мов, офіційної та неофіційної антропонімії, онімії медійного дискурсу та ін.

Пам'ять про Юрія Олександровича продовжує жити, що яскраво проявляється в черговій конференції, присвяченій його пам'яті. Цей науковий захід об'єднує дослідників і колег, які вшановують його вагомий внесок у розвиток ономастики та мовознавства. Виступи, презентації та обговорення на конференції відображають ідеї та дослідження, які Юрій Олександрович започаткував і підтримував, надихаючи сучасне покоління вчених. Конференція слугує не лише даниною поваги його науковій спадщині, а й важливим кроком у збереженні та розвитку тих напрямів, яким він присвятив своє життя.

В.Ю.Неклесова
*доктор філологічних наук,
професор кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова*

НАШІ АВТОРИ

ВЕРБИЧ СВЯТОСЛАВ ОЛЕКСІЙОВИЧ – доктор філологічних наук, старший науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України (м. Київ, Україна).

КАРПЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова (м. Одеса, Україна).

КОЛЕСНИК НАТАЛІЯ СТЕПАНІВНА – завідувач кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна).

ЛУКАШ ГАЛИНА ПЕТРІВНА – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна).

НЕКЛЕСОВА ВАЛЕРІЯ ЮРІЇВНА – доктор філологічних наук, професор кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова (м. Одеса, Україна).

ПЕТКОВА ГЕРГАНА АТАНАСОВА – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри мови та спеціального навчання Медичного університету (м. Пловдів, Болгарія).

УЗУНОВ ГЕОРГІЙ АНГЕЛОВ – викладач кафедри мови та спеціального навчання Медичного університету (м. Пловдів, Болгарія).

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Карпенко Олена Юріївна

Електронна пошта: elena_karpenko@ukr.net

Адреса: 65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, каб.131, 132, кафедра
граматики англійської мови Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Збірник розміщується на сайті електронних видань бібліотеки імені
Вернадського: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zzo, на сайті Наукової
бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова в
електронному архіві-репозитарії: [http://liber.onu.edu.ua/opacunicode/
index.php?url=/](http://liber.onu.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/), на сайтах: www.zzo.onu.edu.ua; www.karpenko.in.ua.

CONTACT INFORMATION

Karpenko Olena Yuriivna

Email: elena_karpenko@ukr.net

Address: 65058, Odesa, French Boulevard, 24/26, rooms 131, 132, English
Grammar Department, Odesa I.I. Mechnikov National University

The journal is available on the website of electronic editions of the Vernadsky
Library: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zzo, on the web-
site of the Scientific Library of Odesa I.I.Mechnikov National University in the electronic
archive-repository: <http://liber.onu.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/>, on the
websites: www.zzo.onu.edu.ua; www.karpenko.in.ua.

ЗМІСТ

*Святослав ВЕРБИЧ***КАЧУБЕЇВ – КАЧИБЕЇВ – ГАДЖИБЕЙ ... ОДЕСА:
ЕТНІЧНА ІСТОРІЯ РЕГІОНУ, ВІДОБРАЖЕНА
У ВАРІАНТНИХ НАЗВАХ МІСТА.....5***Наталія КОЛЕСНИК***ОНІМНИЙ ПОРТРЕТ МІСТА ЧЕРНІВЦІВ 30-40-Х РОКІВ ХХ СТ.
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВАСИЛЯ КОЖЕЛЯНКА «СРІБНИЙ
ПАВУК»).....21***Галина ЛУКАШ***ОНІМНА ПРАКТИКА У ПАРАДИГМІ МЕТАМОДЕРНІЗМУ
(МОНОДРАМА-АНТИУТОПІЯ «RECORDING» ОЛЕКСАНДРА
ІРВАНЦЯ)42***Gergana PETKOVA, Georgi UZUNOV***РОДОВИ ВРЪЗКИ НА БЪЛГАРСКИЯ АНТРОПОНИМИКОН С
ЛИЧНОИМЕННАТА СИСТЕМА НА ДРЕВЕН РИМ ИЛИ ЗА
БЪЛГАРСКИТЕ ЛИЧНИ ИМЕНА, ИЗВЕДЕНИ ОТ РИМСКО РОДОВО
ИМЕ60****ХРОНІКИ****28-й Міжнародний конгрес ономастичних наук
«SUSTAINABILITY OF NAMES, NAMING AND ONOMASTICS»..... 79****Восьмі міжнародні наукові читання
пам'яті члена-кореспондента НАН України
Юрія Олександровича Карпенка 82****НАШІ АВТОРИ..... 84****КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ 85**

Рекомендовано до друку вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 3 від 25.09.2024 р.)

Галузь і проблематика: висвітлення питань теорії та розкриття джерельної бази досліджень української та загальної ономастики, зокрема літературної

Мова видання: українська, англійська та інші офіційні мови Європейського Союзу

Журнал реферується та індексується в наступних базах даних: Архів-репозитарій ОНУ імені І. І. Мечникова; «Наукова періодика України» НБ України імені В. І. Вернадського; Україніка наукова; Index Copernicus International Journals Master List; Google Академія; WorldCat; Base-search

Згідно з Рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 36 від 11.01.2024 р. збірник зареєстрований як друковане медіа і внесений до Реєстру суб'єктів у сфері медіа з ідентифікатором R30-02635.

*Українською, англійською
та іншими офіційними мовами Європейського Союзу*

Відповідальний за випуск

О.Ю. Карпенко

Адреса редакційної колегії:
65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, каб. 131, 132
Кафедра граматики англійської мови
Одеського національного університета імені І. І. Мечникова
Електронна пошта: elena_karpenko@ukr.net

Підписано до друку 18.10.2024 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria.
Цифровий друк. Ум. друк. арк. 18,6. Наклад 100. Зам. № 1224-205.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.